

Högskolan Kristianstad

291 88 Kristianstad

044- 20 30 00

www.hkr.se

Det livslånga lärandet – att lära för livet

- **narrativ från vuxenstudiernas värld**

Författare:

Susann Ahlberg

Examensarbete:

15 hp

Sektion:

Lärarytbildningen

Nivå:

Avancerad nivå

Termin/år:

HT 2011

Handledare:

Ann-Elise Persson

Examinator:

Bengt Selghed

Det livslånga lärandet – att lära för livet

-narrativ från vuxenstudiernas värld

Abstract

Syftet med denna uppsats är att om möjligt bidra till en större kunskap och ett större intresse för det som kan utgöra en av grundbultarna i uttrycket ”livslångt lärande”, nämligen studier i vuxen ålder vid Komvux. Vidare är syftet att försöka framhäva betydelsen av att hela livet få möjlighet att både som person och som vetande människa växa och genom att få chansen till detta också vara en del av ett ständigt förändrande kunskaps- och informationssamhälle. Litteraturmässigt behandlas detta utifrån vad tidigare forskning lyft fram som karaktäristiskt för vuxenstuderande. Det tidigare forskning framhäver, ställs i undersökningen mot det som framkommit i denna studie. Undersökningen har utnyttjat en narrativ metod och analys, i form av insamlandet av narrativ (livsberättelser), där informanterna på ett ärligt och trovärdigt sätt delger sin bild av sina egna vuxenstudier. Teoretiskt används därför såväl hermeneutiken som narratologin, detta för att det är texter som behöver tolkas och detta gör själva berättandet i narrativen ytterst viktigt. Resultatet visar att till skillnad från vad tidigare forskning visat är målgrupperna för vuxenstudier idag något förskjutet och detta kan ha att göra med förändrade tider, såväl i samhället som utbildningsmässigt. Informanternas narrativ (livsberättelser) visar prov på att de som personer införlivat en helt ny syn på inte bara sig själva utan också på vad utbildning är, samt vad kunskap är och kan användas till. En större tro på det livslånga lärandet växer i narrativen (livsberättelserna) fram likt kunskapens träd.

Nyckelord: Aktantmodell, Hermeneutik, Komvux, livslångt lärande, målgrupp, narrativ.

Innehåll

1. Inledning.....	7
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte och problemformuleringar.....	9
1.3 Disposition	9
2. Litteraturgenomgång	11
2.1 Begreppet Komvux.....	11
2.2 Vuxenutbildningens ursprung och framväxt	12
2.3 Målgrupper inom vuxenutbildningen	19
2.4 Vad karakteriserar en vuxenstuderande?	21
2.4.1 Att vara vuxen	21
2.4.2 Att vara i en förändringssituation	22
2.4.3 Tidigare skolerfarenhet och inställning till utbildning	24
2.4.4 Motiv, motivation och förväntningar	25
3. Metodologisk ansats	26
4. Metod.....	30
4.1 Val av metod	30
4.2 Undersökningsgrupp	32
4.3 Etik.....	34
4.4 Genomförande.....	35
4.5 Bearbetning	35
4.6 Tillförlitlighet.....	36
5. Resultat och analys	37
5.1 Motståndare	37
5.2 Hjälpare	39
5.3 Sändare.....	42
5.4 Objekt	43
5.5 Att vara vuxen	45
5.6 Att vara i en förändringssituation	47
5.7 Tidigare skolerfarenhet och inställning till utbildning.....	49
5.8 Motiv, motivation och förväntningar	52
6. Diskussion och sammanfattning	58
6.1 Diskussion	58
6.2 Metoddiskussion	65

6.3 Pedagogiska implikationer.....	66
6.4 Fortsatt forskning.....	67
7. Referenser	69
7.1 Elektroniska källor.....	70

Förord

Vissa företeelser i livet får ibland drastiska vändningar, företeelser som vid en närmre eftertanke blir till milstolpar som bär upp ett mer innehållsrikt och berikande leverne och kunnande. Inte sällan är dessa företeelser även nära förbundna med människor som likt verktyg hjälpt till att bygga det mer berikande livet. I mitt fall är kunskap nyckeln till det rikare livet och en ny tro på mig själv vilket är starkt förknippat med de mänskliga verktyg jag mött på min väg. Därför vill jag tillägna detta examensarbete till alla de medstudenter jag genom åren mött, utan dem hade inte tiden och kämpandet haft samma dimension. Jag vill också tacka de ”änglar” till lärare som arbetar eller arbetat på Komvux i Klippan – Lotte Lönn, Mats Olofsson, Annika Pettersson, Pia Persson, Mattias Olofsson, Gullvi Kindlund, Ing-Marie Holmström, Carina Andersson och Elna Nilsson, utan er hade detta aldrig varit möjligt. Er inspiration och ert kunnande är avundsvärt. Alla människor borde få uppleva den ynnest det är att inspireras av dessa personer och också få möjligheten att hitta den tro på sig själva som jag genom åren funnit. Resan förde mig till högskolan i Kristianstad, där nya mänskliga verktyg berikat mitt liv, därför skall även de tackas. Bland dem jag särskilt vill uppmärksamma finns Zenita Johansson, Mats Bergenhorn, Christina Gullin, Camilla Forsberg, Paul Strand, Sigurd Rothstein, Lennart Leopold och Roy Wiklander. Jag vill också tacka min handledare för uppsatsen, Ann-Elise Persson, som från första dag trodde på mitt ”projekt”, tack. Det finns också en person jag särskilt vill tacka för sin smittande inspiration och för hennes tro på mig, Ewa Flensburgh, som dig vill jag bli! Också alla informanter som medverkat till att denna uppsats fått den mening jag försökt förmedla bör tackas å det djupaste. Sist vill jag givetvis tacka min man och våra fantastiska barn för att de under många år oavbrutet trott på mig och stöttat mig såväl i med som motgång. Tack av hela mitt hjärta!

Klippan 2012-01-22

Susann Ahlberg

1. Inledning

Uttrycket livslångt lärande kan tyckas vara aningen klichébetonat och kanske även ett överanvänt uttryck som möjligen saknar betydelse, alla talar om det men ingen vet egentligen vad som menas med det. I ett samhälle som ständigt förändras, och mer och mer övergår i ett renodlat kunskaps- och informationsspäckat samhälle, med jämlika möjligheter för alla att följa med på den samhällseliga snabba färden uppstår dock ofta ojämlika resultat. Ett samhälle som ställer allt högre krav på människan som kunskapsförstärkt och på jakt efter lycka, välbefinnande och karriär. Givetvis är inte alla människor stöpta i denna form, alla har ej samma förutsättningar som krävs för att ge sig in i jakten, inte utan hjälp. Ibland tar också livet oförutsedda vändningar som gör den lilla människan villrådlig och inte sällan tappas tron på sig själv som vetande människa bort, en nystart är nödvändig.

En del människor väljer själv vilken riktning det nya livet skall ta, medan andra behöver en knuff i rätt riktning för att vändningen till något nytt skall bli möjlig. Detta nya kan vara spännande, lärorikt och ibland rent av livsavgörande, men inte utan både svett och tårar på vägen. Av dessa perioder eller händelser kan mycket lärdom skönjas, men kanske först efter att ha genomgått något av en förvandling och då också kunna se sin egen utveckling och förändring över tid. Genom att först tro sig ha en klar och tydlig bild av sig själv som vetande människa och tro sig ha hittat sin plats i livet, för att sen helt plötsligt stå och balansera på en tunn och bräcklig gränslinje till något som känns ovant och skrämmande, ny kunskap, både om sig själv och om det ett livslångt lärande egentligen handlar om, kan få vem som helst att rysa och tveka. Men genom att våga eller att få hjälp att våga ta det där steget rakt ut i ett ”något” som först kan verka omöjligt, ges ofta nya möjligheter till ett mer berikat liv, med kunskap som blir till en lära för livet. Detta ”något” kommer i uppsatsen att vara ett högst betydande ställe för många människor, ett ställe som förändrat livet för många, ett ställe som gett många en ny chans och inte minst ett ställe fyllt av kunskap, erfarenhet och medmänsklighet, Komvux.

Hur viktigt vuxenstudier kan vara skriver Murphy (2001) om och han kan skönja tydliga tecken på hur förhöjd livskvalitet samt tillgång till förbättrat liv kan vara följden för vuxna som deltar i utbildning. Detta menar han har stor inverkan, i positiv riktning, på det livslånga

lärandet, vilket också det blir en livsförhöjande aspekt och en naturlig vilja att lära mer beroende på de positiva känslorna som föds genom en ny tro på sig själv som lärande människa.

Lifelong learning is seen as a key factor in the endless pursuit of the good life; personal development; better health; success in career; a wider array of choices in lifestyle and learning opportunities; enhancement of civil society; and, the pursuit of democracy and citizenship.

(Murphy, 2001. s.20)

1.1 Bakgrund

Bakgrunden till uppsatsen är att jag själv varit i den i inledningen beskrivna situationen och själv stått och balanserat på den tunna och bräckliga gränslinjen mellan tryggheten i den jag trodde mig vara och det skrämmande ”något”, som jag inte trodde mig klara på grund av dåliga erfarenheter i bagaget. Ändå vågade jag ta steget rakt ut i intet och sväva fritt i ovissheten tills jag en dag landade och helt plötsligt hade en ny syn på mig själv, min omgivning och inte minst på vad kunskap är. Genom kontinuerlig reflektion genom hela resan och genom möten som fått livet att bli så mycket mer innehållsrikt har också nyfikenheten på hur andra i samma situation sett på sin resa i vuxenstudiernas förtrollade värld fötts. Under alla år på högskolan har också tankarna ideligen återvänt till åren på Komvux och utan dem hade inte heller studier på högre nivå blivit till vad de varit. Eftersom studierna vid Komvux gett mig en mycket bra, bred och gedigen grund att stå på, har jag som människa också utvecklats till något jag inte för ett antal år sedan trodde vara möjligt. För mig har distans till studierna vid Komvux utmynnat i jämförelse av skoltiden som ung och vad som tydligt kan utrönas vara annorlunda med att studera som vuxen. Jag har väldigt klart för mig vilka faktorer jag tycker vara viktigast, men genom att genomföra denna studie hoppas jag få syn på om det är genomgående återkommande faktorer även hos andra tidigare studerande vid Komvux, kan några slutsatser dras om vuxenstudiernas inverkan på hela personen, som i mitt fall?

1.2 Syfte och problemformuleringar

Syftet med denna uppsats är att om möjligt bidra till en större kunskap och ett större intresse för det som kan utgöra en av grundbultarna i uttrycket ”livslångt lärande”, nämligen studier i vuxen ålder vid Komvux. En större kunskap rörande detta kan inte minst vara intressant för dem som via jämförelser mellan utbildning av barn/unga och vuxna hoppas finna något att lyfta in i utvecklingen av nya utbildningstankar, vad kan olika utbildningsstadier ha att lära av varandra och vad kan ett livslångt lärande ha för egentlig mening? Syftet är vidare att försöka framhäva betydelsen av att hela livet få möjligheten att både som person och som vetande människa växa och genom att få chansen till detta också vara en del av ett kunskaps- och informationssamhälle i ständig förändring. Uppsatsens två syften kan formuleras och konkretiseras i följande problemformuleringar;

- Kan studier i vuxen ålder leda till en ny syn på sig själv, såväl på det personliga planet som att vara en lärande människa och förändras synen på vad kunskap är?
- Vilka faktorer lyfts fram som bestående och betydande efter studier vid Komvux och vad har de för betydelse i ett vidare perspektiv?

1.3 Disposition

Uppsatsen inleds ovan med en allmän inledning som inte har samma personliga prägel som däremot bakgrunden har. Den personliga bakgrunden är det som har startat hela tankeverksamheten rörande ämnesområdet, därför har den också en säker plats i uppsatsen för att dels ge en trovärdig grund, dels för att det stämmer väl överens med de berättelser informanterna varit så vänliga att dela med sig av i den narrativa undersökningen. Härpå följer syftet med det skrivna och två problemformuleringar framförs, dessa skall förhoppningsvis få sina svar under arbetets gång.

Litteraturgenomgången kommer att inledas med en tillbakablick på hur studier för vuxna har byggts upp i Sverige för att idag vara Komvux, det fält där undersökningen uppehåller sig. Det kommer också att redovisas vad som i litteraturen framkommit rörande vem och vilka som deltagit i vuxenutbildningen, vilket i sin tur kan jämföras med informanterna som i

resultatdelen kommer till tals. Efter detta kommer olika kategorier som framkommit i tidigare forskning gällande vuxnas studier, samma kategorier som längre fram i uppsatsen också kommer att ligga till grund för att på ett strukturerat sätt kategorisera det som i undersökningen, narrativen (livsberättelserna), framkommit och kunnat utkristalliseras.

För att tydliggöra för läsaren vad narrativ teori och metod är kommer detta i de följande kapitlen lyftas fram i ljuset och detta i sin tur ligger till grund för att följande kapitel skall bli så tydligt som möjligt. Också det hermeneutiska vetenskapsteoretiska angreppssättet kommer att presenteras eftersom även den får ta plats i uppsatsen. Informanterna kommer att presenteras samt vilka eventuella hinder eller etiska överväganden som gjorts i arbetet med uppsatsen. Nästa kapitel är tillika det som visar vilket resultat som framkommit och samtidigt som resultatet redovisas kommer en analys att göras. Så många röster som möjligt skall få tala genom texten och på så vis ge mer tyngd till det skrivna. Sista kapitlet kommer att diskutera det som framkommit i undersökningen i kombination med det som litteraturen berättat. För att ytterligare visa vikten av det som framkommit görs en sammanfattning av vad det kan ha för betydelse ur ett pedagogiskt perspektiv. Uppsatsen avslutas med en tanke om hur en fortsatt forskning skulle kunna se ut.

2. Litteraturgenomgång

Nedan kommer en litteraturgenomgång göras inom de områden som är av yttersta relevans för det uppsatsen uppehåller sig kring. Dels är det viktigt att framhålla hur vuxenutbildningen under åren växt fram och under åren förändrats i Sverige, dels är det viktigt att synliggöra dem som deltagare i utbildning för vuxna, samt vilka faktorer som blivit det som påverkat deras utbildning, deras kunskap samt dem själva som personer. Inledningsvis kommer dock en definition av begreppet Komvux att göras för att förtydliga vad detta innebär.

2.1 Begreppet Komvux

Komvux är en förkortning av kommunal vuxenutbildning och det är förkortningen som genomgående kommer att användas i uppsatsen. Denna utbildningsform är idag väl inarbetad runt om i Sveriges kommuner. Dessvärre har frågor enligt Hård af Segerstad, Klasson och Tebelius (1996) rörande utformningen av utbildningen och undervisningen för vuxna studerande inte tagits upp i någon större utsträckning i Sverige, utan istället är det forskning gjord utomlands som ligger till grund för mycket av det som idag ges till vuxna på Komvux.

Utbildningen vid Komvux har stora likheter med den som förekommer på grund- och gymnasieskola, dock är såväl innehåll som upplägget i studietakt mer passande målgruppen vuxna. Eftersom studietakten är högre är också studierna betydligt mer koncentrerade och självständiga, detta i sin tur förutsätter stort eget ansvar från den studerande. Det går att läsa in grundskolekompetens om den studerande ej har fullgod sådan och för att få behörighet att läsa gymnasiekompetens vid Komvux. Det finns också på många ställen olika yrkesinriktade program som erbjuds men också Särsvux och inte minst Svenska för invandrare (http://www.komvuxutbildningar.se/Om_att_studera_paa_komvux_vuxenutbildning_d653.html)

2.2 Vuxenutbildningens ursprung och framväxt

Att utbilda vuxna är inget nytt påfund i Sverige. Istället är detta en tradition som har sina rötter i 1800-talets början, förvisso i blygsam skala till att börja med, men som under åren har växt sig starkare och bredare, för att idag vara en allmänt accepterad form av utbildning i jakten på det livslånga lärandet. Olika tider ställer olika krav på människor och vad dessa skall kunna och ha kännedom om, vilka kompetenser som efterfrågas hänger nära samman med hur samhället i människans närhet ser ut. Det var också en sådan förändring i samhället som ursprungligen födde idén om att vuxna behövde mer utbildning eller fördjupa de kunskaper de redan besatt för att kunna möta förändringarna. Lindahl, Mellberg och Svensson (2005) uttrycker det som att den stora delen av befolkningen som saknade boklig bildning vid denna tid ansågs behöva utbildas inte minst för att kunna ta tillvara på den nyvunna demokratin som nu gjorde sitt inträde. Grunden till dessa tankar kan hänföras till mänskliga fri- och rättigheter, vilket enligt Björlin, Hörnqvist, Raitio och Stjärnlöf (1990) innefattar såväl åsiktsfrihet som yttrandefrihet, detta kräver i sin tur en bildningsnivå som är betydligt högre än vad det dittills varit. Samtidigt som dessa tankar föddes genomlevde också det omgivande samhället en snabbt utvecklad industrialism och ekonomi, vilket i sin tur också krävde bättre förberedd arbetskraft. Författarna pekar också på att den framväxande sammanslutning som skedde bland arbetarna i sin tur fick dem att förstå vikten av utbildning i deras sociala liv. En växande industrialisering utlöste på många håll sämre levnadsförhållanden, med fattigdom, missbruk och orättvisa arbetsförhållanden som följd, detta menar Björlin m.fl. (1990) var den utlösande faktorn hos vanligt folk att vilja söka kunskap och bildning. Till en början var det dock ett bildningsarbete med ambitionen att öka kunskap som var till nytta för arbetet och inte för att förbättra samhället i stort. De moraliska inslagen var till en början övervägande och nyttan av att vara ambitiös, skötsam och flitig framhölls som beundransvärda och därför viktiga att eftersträva, till arbetsgivarnas glädje.

Det första som kan ses som en start i vuxenutbildningens historia som grundades är något som Björlin m.fl. (1990) beskriver som bildningscirkel. Lindahl, Mellberg och Svensson (2005) beskriver vidare dessa cirkelns ursprung som en vilja hos folkmassan att verkligen kämpa för demokrati genom att försöka skola de i leden som behövde detta. Själva studieformen kan sägas vara formad av denna kamp genom att gemensamt försöka komma ifrån förtrycket utövat av såväl godsherrar som industripampar. Detta skall inte enligt Björlin m.fl. (1990) förväxlas med de studiecirkel vi idag känner till utan det var istället sammanslutningar av

flera hundra personer som tillsammans deltog i stora föreläsningar. Tre viktiga sådana bildningscirkel är; *Sällskapet för spridande av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna* som bildades år 1833, *Stockholms bildningscirkel* som grundades år 1845 och *Stockholms arbetarinstitut* som bildades år 1880. Det sistnämnda skulle erbjuda föreläsningar, studier, musikaliska och dramatiska föreställningar samt ett bibliotek och upphörde så sent som 1980. Ambitionen hos Arbetarinstitutet var;

Sätta böcker i händerna på folket och önska arbetarbröder fylla sina hjärnor med kunskaper och ädla tankar för att därmed ernå sina rättigheter och bli mäktiga att fylla sina plikter.

(Björlin, Hörnqvist, Raitio & Stjärnlöf, 1990, s.16)

På 1860-talet fick bönderna en betydligt starkare position inom det politiska livet i Sverige. Björlin m.fl. (1990) menar att det var talesmän för framför allt denna grupp i samhället som pekade på att jordbrukare behövde ytterligare kunskaper som inte folkskolorna kunde tillhandahålla och därför började de också göra påtryckningar för att få till stånd någon form av bildningsväg för dessa. Från Danmark hämtades influenser som sen kom att ligga till grund för startandet av Sveriges tre första folkhögskolor, Hvilan och Önnestad i Skåne och Herrstad i Östergötland. Det som var tilltalande med den danska föregångaren var just tanken om att få till stånd ett alternativ till de stelbenta latinskolorna och därmed introducera studieovana i jakten på kunskap. Björlin m.fl. (1990) pekar på att till en början hade folkhögskolorna i stort sett bara lokal förankring, men att detta kom att ändras i och med att dessa beviljades statsbidrag från och med år 1872, dock förblev folkhögskolan något för landsbygdens ungdomar och dessvärre ganska länge endast avsedd för den manliga delen av den unga befolkningen innan även den kvinnliga delen av befolkningen fick tillträde. En stor bidragande orsak enligt författarna till att rekryteringen av elever breddades var faktumet att folkhögskolorna efterhand fick mer och mer samröre med olika rörelser, folkrörelser. De tre viktigaste menar Björlin m.fl. (1990) att arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen var. Eftersom rekryteringen av elever främst kom ur landsbygdens unga blev vinterhalvåret den tid kurserna förlades, då jordbruket ändå låg i träda och de unga inte behövdes i samma utsträckning på gården som under högsäsong. Tanken med utbildningen vid folkhögskolorna enligt författarna var att erbjuda en allmän bildning för att förbereda de unga för att bli goda medborgare. En vidare tanke var att folkhögskolorna skulle förbereda

och också ge behörighet till högre studier grasserade i mitten av 1900-talet. Det stannade dock vid en tanke och år 1958 kom en folkhögskolestadga som berättigade elever vid folkhögskolan till att efter slutförd kurs tillgodoräkna sig ett omdöme vilket uttryckte om eleven hade förutsättningar eller ej att fortsätta vid högre studier. Björnin m.fl. (1990) pekar dock på att vid den nya folkhögskolestadgan infördes också en möjlighet för skolorna att starta kortare ämneskurser, dessa har genom åren haft en stor betydelse inom folkhögskolans verksamhet. År 1977 tillkom en förordning som tydligt beskriver vilka mål folkhögskolan skulle ge sina elever;

Att främja deltagarnas personliga och sociala utveckling och ge dem kunskaper, som de behöver för att kunna ta del i samhälls- och arbetsliv.

(Björnin, Hörnqvist, Raitio & Stjärnlöf, 1990, s.17)

Däremot är det viktigt att framhålla att folkhögskolorna inte skulle ge yrkesutbildning eller fortbildning inom yrken där samhället redan tillhandahöll sådan utbildning. Björnin m.fl. (1990) menar att folkhögskolan var den första etablerade formen i folkbildningsarbetet, men trots detta kunde den bara tillgodose en ytterst liten del av det stora behovet.

De stora folkrörelserna hade som ovan beskrivits stor betydelse för folkhögskolorna med tiden, men det var inom folkrörelserna som det stora och mest omfattande folkbildningsarbetet utvecklades redan innan de tog klivet in i folkhögskolans värld. Björnin m.fl. (1990) beskriver hur folkrörelserna växte fram under 1800-talets stora befolkningstillväxt och detta i kombination med de sämre förhållandena som följde i industrialiseringens fotspår i de växande städerna gjorde folket mer medvetna om sin situation. Deras möjligheter att förändra låg i att gå samman för att nå en förbättring, dessa sammanslutningar resulterade i många fall i folkrörelser. Det var enligt Björnin m.fl. (1990) främst tre speciella folkrörelser som kom att få en betydande roll inom det som senare kom att bli studieförbunden;

- Frikyrkorörelsen – dessa revolterade mot statskyrkan som de menade representerade det etablerade samhället.

- Nykterhetsrörelsen – som ett led i misären som uppkom på grund av ett ökat intag av alkoholhaltiga drycker grundades denna rörelse för att på så sätt ge stöd och råd till de drabbade.
- Arbetarrörelsen – som ett led i all nyetablering av industrier och de anställdas behov av sammangående mot dåliga arbetsförhållanden och hotande arbetslöshet.

De tre viktigaste folkrörelserna hade det gemensamt att de ansåg kunskap och behovet av detta bland människorna var grunden till förändring och de ansåg enat att samhället ej kunde erbjuda folket detta, därför satsade rörelserna på studier inom ramen för sin verksamhet. Björnin m.fl. (1990) menar att ju mer omfattande detta studiearbete inom rörelserna blev ju mer höjdes röster om att en organisatorisk skiljeväg nåtts. Skulle studiearbetet fortsätta som grenar inom rörelserna eller skulle arbetet friställas från rörelserna? Arbetarrörelsen blev de som vågade ta steget och därmed visade väg för de andra. De grundade ett fristående studieförbund, Arbetarnas bildningsförbund (ABF) år 1912. De övriga folkrörelserna valde att följa arbetarrörelsen och grundade vart och ett eget studieförbund. Björnin m.fl. (1990) beskriver hur fler och fler studieförbund bildades och expansionen fortsatte in i vår tid för att plana ut under 1980-talet. Det som dock är viktigt att framhålla är att inom studieförbunden skall ej yrkesutbildningar bedrivas, kurserna är inte heller kompetensgivande i bemärkelsen att de genererar betyg samt att de ej ger behörighet till högre studier.

År 1938 såg Statens aftonskola ljuset, här kunde vuxna bedriva studier på realskole- och gymnasienivå, det har också kallats kvällsgymnasier. Även i fallet med dessa hade studieförbunden ett finger med i spelet eftersom de till en början drev dessa, dock infördes år 1963 statsbidrag till dem och i de flesta fall blev kommunen huvudman. Ytterligare en form för studier för vuxna blev en möjlighet när Statens skola för vuxna (SSV) startades som ett komplement. Oftast handlade det om så kallade korrespondensinstitut, det vill säga att undervisningen bedrevs via brev. De mest kända korrespondensinstituten är enligt Björnin m.fl. (1990) Hermods, Lantbrukets korrespondensskola och försvarets brevskola. Nu fanns alltså möjligheter för vuxna att komplettera sin utbildning och i många fall skaffa sig en formell kompetens för högre studier.

År 1968 inrättas enligt Björnin m.fl. (1990) det vi så väl känner till idag, den kommunala vuxenutbildningen, Komvux. Upprinnelsen till att denna utbildningsform inrättades var att näringslivet kommit till en punkt där den tekniska utvecklingen och strukturomvandlingarna helt enkelt försatte dem i ett stort behov av utbildad arbetskraft. De ungdomar som kom ut på arbetsmarknaden som nybakade studenter uppfyllde inte de kvalifikationer som efterfrågades eller helt enkelt räckte de inte till att fylla de platser som inom näringslivet behövde fyllas. Enligt regeringens proposition 2000/01:72 fanns det vid tiden en diskussion inom den utbildningspolitiska sfären som pekade på att de kunskaper som i barn- och ungdomen inhämtats inte räcker till för att fylla behovet hela livet vad gäller kunskap. Detta faktum menade regeringen kom att kräva återkommande utbildningsperioder för yrkesverksamma människor. Såväl arbetsliv som samhällsliv stod inför stora förändringar i överensstämmelse med tiden och detta menade regeringen kom att leda till att människan ville sköta och behålla arbeten, byta arbete, förverkliga sig själva och därmed bli goda samhällsmedborgare, detta förutsätter att människan kontinuerligt måste lära nytt och lära om. Det Björnin m.fl. (1990) kallar begåvningsreserven var de vuxna som på grund av bristande utbildning eller ekonomiska resurser inte hade kunnat bedriva fortsatta studier efter folkskolan, dessa blev nu betydelsefulla för att kunna fylla de tomma platserna i arbetslivet efter möjlighet till vidareutbildning på Komvux. Här kunde de vuxna studera för att bli rätt kvalificerade till behovet på arbetsmarknaden eller läsa upp sina betyg och bygga på sin kunskap så de därmed kunde gå vidare till högre studier. Även Husén och Härnqvist (2000) tar upp begreppet begåvningsreserv, med samma betydelse som Björnin, Hörnqvist, Raitio och Stjärnlöf men de menar också att det var samhällets plikt att ta till vara på denna grupps kapacitet. Att Komvux blev en realitet menar Husén och Härnqvist gjorde det enklare för gruppen som nu inte längre behövde läsa extra på kvällar och nätter eller via korrespondenskurser. Nu kunde de bygga sig ett bättre liv med hjälp av studier som lättare gick ihop med livet gruppen levde där och då. Björnin m.fl. (1990) pekar också på betydelsen för ungdomar som i ungdomsskolan valt fel inriktning, hur de senare i livet skulle få en möjlighet till att ändra inriktning och få möjligheten till detta tack vare Komvux. Dock ställer Husén och Härnqvist (2000) sig frågan om det går att tala om någon begåvningsreserv idag, de menar att givetvis har denna minskat men de konstaterar samtidigt att åtskilliga ungdomar årligen slutar skolan utan examen och att denna grupp långt ifrån har intellektuella brister, därför kommer de att utgöra det som förr kallades begåvningsreserven, dock under lite förändrade former eftersom också samhället ser annorlunda ut idag.

Det den kommunala vuxenutbildningen enligt Björnin m.fl. (1990) skulle ge utbildning i har genom åren skiftat, men från början skulle utbildningen motsvara grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Det som dock skilde ursprunget från Komvux var timtalet. På en vuxenutbildning kunde timtalet reduceras med närmare 50 procent, motiveringen var att som vuxen hade den studerande en bredare erfarenhetsbakgrund samt att ett omfattande hemarbete förutsattes, kraven var alltså tuffare.

I begynnelsen låg enligt Björnin m.fl. (1990) Komvux fokus på att ge de studerande behörighet till högre studier, därför var också fokus inriktat på gymnasieutbildningen först och främst. På 1970-talet hade pendeln svängt och Komvux gavs en mer fördelningspolitisk profil, att överbygga utbildningsklyftan i samhället blev därmed fokus och studier på grundskolenivå prioriterades, Grundvux infördes. Det blev också ekonomiskt mer fördelaktigt att studera vid Komvux under 1970-talet eftersom studiestöd nu infördes. Thång (2006) utpekar också faktumet att år 1975 får Komvux en egen lärarorganisation, tidigare hade all undervisning skett med timlärare som var anställda på ungdomsskolan.

År 1982 togs vuxenutbildningens första egna läroplan i bruk enligt Björnin m.fl. (1990), där konkretiserades ett antal allmänna mål för de studerande;

1. Att överbygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa
 2. Att öka de vuxnas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling.
 3. Att utbilda vuxna för varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring och bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället samt...
 4. Att tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter och att ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.
- (Björnin, Hörnqvist, Raitio & Stjärnlöf, 1990, s.22)

En ny vuxenutbildningslag som införs år 1985 stadgar i sitt första kapitel att varje kommun har en skyldighet att anordna grundutbildning för vuxna om ett behov av detta föreligger i kommunen. Thång (2006) menar att kopplingen mellan vuxenutbildning och arbetslivet åter blir huvudfokus för Komvux och därmed skall utbildningen ses som ett verktyg i viljan att få till stånd förändringar inom arbetslivet.

Uppmärksamheten på vuxenutbildningen ökar ytterligare under 1990-talet menar Thång (2006) och det etappsystem som använts på Komvux kom att ligga till grund för förarbetet inför gymnasiereformen som sker på 1990-talet. En reform som kom att kosta mycket pengar att genomföra och eftersom början av 1990-talet dessvärre också präglades av en ekonomisk stagnation och hög arbetslöshet blev kostnaderna stora. Därför avskaffas Komvux etappsystem och ersätts med en gemensam läroplan för vuxenutbildning och gymnasiet, vilket kan ses som en ren sparåtgärd på grund av den kostsamma reformen. Det tillkommer enligt Thång (2006) ett flertal utredningar och förslag under 1990-talet som lyfter fram vikten av utbildning och livslångt lärande i ljuset ytterligare. I mitten av decenniet förekommer även begreppet livslångt lärande i den internationella debatten om utbildnings- och arbetsmarknadspolitik. Mycket beror på förändrade krav i omvärlden, arbetsmarknadspolitiska och ekonomiska. Det livslånga lärandet finns med som en av nycklarna till fortsatt välstånd i samhället, alltså betonas utbildning som ett ytterst viktigt instrument för tillväxt och välfärd. Deltagarna i ett samhälle skall vara delaktiga på ett aktivt sätt inte bara för samhällsutvecklingens skull menar Thång (2006) utan i allra högsta grad också för den enskildes personliga utveckling, vilket inte framkommit på samma sätt tidigare i vuxenutbildningens historia. Den enskilde studerande blir en fristående individ som är värd att satsa på, med hjälp av expertisen som finns att tillgå vid den kommunala vuxenutbildningen. En politisk utredning tillsätts år 1995 enligt Salin (2010), den så kallade Kunskapslyftskommittén. De tar fram mål för ett nationellt kunskapslyft för vuxna som en strategi för livslångt lärande. Själva kunskapslyftet startade år 1998 och hade tre huvudsyften;

1. Halvera den öppna arbetslösheten från åtta till fyra procent.
2. Skapa ekonomisk tillväxt genom investering i humankapital.
3. Utveckla och förnya den kommunala vuxenutbildningen bland annat genom att använda externa utförare framför allt för yrkesinriktade utbildningar.

(SOU 1999:141)

Salin (2010) skriver att år 2002 avslutas kunskapslyftet och därefter fick kommunerna öronmärkta statsbidrag för att kunna fortsätta sin utveckling av vuxenutbildning mellan åren 2003-2006. Hösten år 2006 fick Sverige ny regering och de avskaffade de öronmärkta pengarna i statsbidrag till Komvux. Det som nu sker enligt Salin (2010) är att Komvux inordnas i den nya skollagen och de nya läroplanerna för grund- och gymnasieskola.

2.3 Målgrupper inom vuxenutbildningen

Att börja studera i vuxen ålder kan givetvis ha många olika orsaker. Det kan vara ett beslut som grundar sig i ett specifikt intresse och alltså vara självklart för den studerande. Det kan ha sitt ursprung i en vilja att förändra sin arbetssituation, kanske äntligen förverkliga en dröm om ett yrke som lockar eller en dröm om en helt ny livssituation där det egna välbefinnandet är i fokus. Det kan också ha en grund i tvång, där studier kan vara det enda kvarvarande alternativet för att komma vidare i livet eller att över huvud taget bli insläppt i ett sammanhang i ett mer och mer komplext samhälle. Björnin m.fl. (1990) talar om olika målgrupper som kan urskiljas inom vuxenutbildningen, men de menar också att vissa av dem är viktigare än andra i förhållande till vuxenutbildningens uppdrag. Författarna benämner de viktigaste målgrupperna som korttidsutbildade, resurssvaga och socialt utsatta personer. Inom dessa begrepp finns troligtvis en stor spännvidd eftersom det är begrepp som är allt annat än entydiga. Också Andersson (2005) talar om en grupp som har vissa karaktäristiska drag och bland dessa menar också han att individer med kort utbildningsbakgrund hör hemma. Gruppen har även det gemensamt att de har begränsad eller ingen studievana alls sen tidigare. De är dessutom negativt inställda till studier och då i hög grad den enligt dem traditionella skolan, som varit det de inte tidigare velat medverka i. Till detta tillägger Andersson (2005) att livssituationen i gruppen ofta är låst på grund av sådant som arbetstider eller familjeförhållanden. Dock gör Björnin m.fl. (1990) en del viktiga reflektioner som ringar in begreppens betydelse ytterligare.

Med korttidsutbildad menar Björlin m.fl. (1990) de studerande som har mindre än nio års utbildning med sig i bagaget. Idag kan detta möjligen uttrycka även dem som saknar gymnasieutbildning eftersom de individer med kortare skolgång än nio år blir färre och färre på grund av de tidigare förändringarna i ungdomsutbildningen. Dock finns alltid de som på grund av olika orsaker ej tillägnat sig fullgod grundskoleutbildning och för dem är vuxenutbildningen ett alternativ till utanförskap, arbetslöshet eller social utslagning. I sammanhanget stämmer också Stolare (2009) reflektioner över vad som är risken i samhället om inte denna grupp involveras i utbildning. Han menar att om denna grupp misslyckas och inte tar sig in i samhället tudelas detta socialt och ett nytt klassamhälle är en realitet på grund av den ojämna fördelningen utbildningsmässigt.

Begreppet resurssvaga menar Björlin m.fl. (1990) innefattar dem som inte till fullo kunnat tillgodogöra sig samhällets resurser. Detta menar de kan bero på en brist i individens läs- och skrivförmåga, vilket inte minst idag är högst aktuellt med fler och fler indikationer på hur olika diagnoser kan leda till eftersatthet i just de beskrivna färdigheterna, läsa och skriva. Inom den resurssvaga gruppen räknas också de individer med såväl psykiska som fysiska handikapp, vilket på något vis påverkat dem i negativ riktning under tidigare skolgång och därför kan vuxenstudier bli länken till ett nytt lärande och fördjupad kunskap.

Den sista resurssvaga gruppen Björlin m.fl. (1990) talar om är de socialt utsatta personerna. Inte heller denna grupp är en homogen enhetlig massa med endast ett och samma behov. Istället innefattas här en brokig skara som har det gemensamt att deras sociala skyddsnät som omgett dem, någonstans på vägen varit på väg att brista eller faktiskt också rämnat. En social utslagning kan bero på skilsmässa, sjukdom, missbruk, arbetslöshet eller flykt från sitt hemland. Det en utbildning kan hjälpa denna grupp med är förutom själva utbildningen också att successivt återuppbygga det viktiga sociala skyddsnätet.

Björlin m.fl. (1990) tar upp ytterligare två målgrupper, dessa är dock inte lika viktiga som de ovan, där resurserna i huvudsak skall läggas. De menar att det finns en grupp vuxna som

tidigare varit hemma och nu vill ha möjligheten att gå ut i ett arbetsliv, vilket dock kräver utbildning i diverse kurser inom vuxenutbildning för att möjliggöras. Inom samma grupp menar Björlin m.fl. (1990) att de individer som på något vis vill komplettera sitt yrkesverksamma liv eller de som helt enkelt vill ändra riktning i sitt arbetsverksamma liv och därför behöver ytterligare kunskap finns. En annan målgrupp är den som idag har blivit vanligare och inte heller tillhör en resurssvag grupp i den bemärkelsen att de ej är motiverade, utan istället är de inriktade på att komplettera tidigare utbildning, för att i förlängningen påbörja högre studier vid en högskola eller ett universitet. Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) beskriver väldigt bildligt hur mångfacetterad gruppen vuxenstuderande kan betraktas;

[...] berättelser om vuxenstudiers värde inspirerar att teckna bilden av utbildning som en flygplats. Människor använder studier för att röra sig mellan olika platser. De kommer från olika ställen med skilda resmål i sikte. Men alla samlas på och passerar flygplatsen, oavsett varifrån man kommer och åt vilket håll man ska. Man tar sig till och från olika destinationer, resrutterna ser olika ut [...]

(Assarsson & Sipos – Zackrisson, 2006, s. 203)

2.4 Vad karaktäriserar en vuxenstuderande?

Även om uttrycket vuxenstuderande antyder att det är vuxna individer det handlar om, kan inte alla vuxna rymmas som enhetlig grupp med ett och samma behov. Alla som påbörjar studier i vuxen ålder har också olika bagage med sig av högst varierande art. Björlin m.fl. (1990) har kategoriserat det som de anses vara de mest karakteristiska dragen bland dem som studerar vid Komvux, det som kan finnas som gemensamma drag oavsett vilken ålder de vuxna verkligen befinner sig i, det gemensamma blir istället situationen vuxenstudierna utgör. Nedan följer de fyra olika kategorierna med gemensamma drag.

2.4.1 Att vara vuxen

Att vara vuxen för automatiskt med sig att individen bär med sig erfarenheter från livet innan studierna tar vid i vuxen ålder. Denna erfarenhet har format individen till unik så till vida att

språk, tankar, tolkningar och självbild är uppbyggda utifrån varierande situationer i livet innan studierna. Givetvis är allt detta något som följer med som ett innehåll i en skolväska, in i vuxenutbildningens värld. Björnin m.fl. (1990) menar att det sätt de vuxenstuderande ser på framtiden skiljer sig åt från individ till individ beroende på vilka villkor livet bjudit dem på tidigare. De pekar också på vikten av detta faktum när undervisning av vuxna skall planeras och genomföras. I ett klassrum möts individer med olika bagage med sig och utifrån vilka de är, skall också ett meningsfullt arbetssätt utarbetas.

Vidare menar Björnin m.fl. (1990) att arbete med vuxna medför en ny och vidare syn på studerande, vilka dessa är samt hur deras liv utanför klassrummet ser ut. Det är livet utanför klassrummet, vardagslivet, som ställer krav av annat slag än vad till exempel ungdomsskolan möter. De vuxenstuderande har ansvar för ekonomi, hem och kanske familj och barn. Det finns mer utanför studiesituationen som tar energi och kraft, detta är av yttersta vikt för vuxenläraren att vara medveten om och också ha överseende med. Många vuxenstuderande tvingas att arbeta extra kanske både kvällar och helger för att ekonomiskt klara av situationen att vara studerande i vuxen ålder. Den studerande som har barn får från och till stanna hemma från skolan för att passa sjuka barn, följa med till skolan eller läkarbesök, vilket tar tid från studierna. Har den studerande äldre barn är det inte heller orimligt att förmoda att både tonårströts och krävande skolarbete för barnen kan ta tid och ork från den vuxne.

Björnin m.fl. (1990) pekar också på en viktig aspekt att ta i beaktande när det gäller sammansättningen av vuxna studerande. Idag är det vanligare att deltagarna är yngre när vuxenstudier inleds och kanske kommer direkt från ungdomsskolan för att komplettera eller möjligen byta inriktning. Med en annan tradition med sig från ungdomsskolan vad gäller undervisning och studier kan detta påverka gruppen, de vuxna ser de yngre som störande och mindre ansvarstagande, relationerna kan bli ansträngda.

2.4.2 Att vara i en förändringssituation

Att börja studera i vuxen ålder innebär för de flesta att förändringen detta för med sig i livet blir kännbar på flera plan. Vare sig den studerande av egen vilja valt studier eller ej är

förändringen påtaglig och främst i det inledande skedet. Om den vuxne valt studier av egen vilja kan oftast denna förändring upplevas positiv medan den som ej självmant valt inriktning i livet upplever förändringen som ännu ett energislukande hinder, som givetvis också påverkar såväl inställningen till skolan i stort som resultaten. Björlin m.fl. (1990) tar upp två viktiga känslor som infinner sig i denna förändringssituation, osäkerhet och sårbarhet. Osäkerheten känns därför att en tidigare välkänd och trygg miljö lämnas och därmed kliver den vuxne studerande in i en ny okänd sfär, där osäkerheten är en tydlig följeslagare. Sårbarheten hänger samman med osäkerhetskänslan eftersom individen blir känsligare och mer självkritisk i en situation som ej till fullo kan kontrolleras eller hanteras. Denna känsla kräver mycket energi och kraft men kanske framför allt stöd, vilket de verkande vid vuxenutbildningen skall försöka tillhandahålla. Osäkerheten rör också enligt författarna individens tvivel på sig själv som lärande och målinriktad vuxen, något de tidigare förknippat med sina ungdomsår, på gott och ont. Kanske tvivlar den vuxne också på om inriktningen är den rätta för att få till stånd en förändring i livet, en förändring som inte bara påverkar den studerande utan hela dennes nära omgivning, vilket kräver stöd inte bara från skolans sida. Detta stämmer inte minst om det är som Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) skriver, att ofta är det en situation som kan upplevas som krisartad som får individen att ta steget in i vuxenstudier. De menar att studierna betraktas på ett öppet sätt och den som väljer att börja studera verkar vara av inställningen att saker inte kan bli värre, därför ger de studier en chans. I en sådan situation menar Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) att erkännandet från omgivningens sida är av yttersta vikt. Ett sådant erkännande kan komma från lärare, medstuderande eller omgivningen och genom detta erkännande bekräftas också den studerande, vilket leder till förändring.

Larsson (1996) talar om särskilt fyra effekter som kan skönjas inom ramen för meningsfull vuxenutbildning och alltså i högsta grad viktiga att ta i beaktande med tanke på förändringsaspekten. För det första handlar det om att införliva nya tankar och ny kunskap, vilket leder till att se något på ett nytt sätt. För det andra handlar det om att den nya människan lär sig mycket väl kan vara inkörsporren till nya intressen. Leder den nya kunskapen till nya intressen gör också människan andra val i livet än vad hon annars gjort och kommer på så sätt i kontakt med nya delar av andra livsvärldar. Den tredje effekten menar Larsson (1996) är att i och med mer djupgående studier öppnas nya möjligheter till andra arbeten som en direkt följd av studierna. Den fjärde effekten handlar mer om personen bakom den studerande, det vill säga ett förhöjt välbefinnande och ett stärkt självförtroende. Det Larsson (1996) egentligen

menar är att om studierna ses i relation till den studerandes vardagsliv och vardagstänk kan också vuxenutbildningens varande ses som mer meningsfull eftersom denna i allra högsta grad påverkar hela människan.

2.4.3 Tidigare skolerfarenhet och inställning till utbildning

Som ovan beskrivits har alla som kliver in i vuxenutbildning också olika bagage med sig. Många har (om än inte alla) i detta bagage dåliga och kanske smått skräckfyllda minnen och erfarenheter från tidigare skolgång. Om dessa erfarenheter innehåller en känsla av misslyckande eller otillräcklighet påverkar detta den nya situationen och hur inträdet uppfattas. Är detta de känslor som finns med i bagaget är förväntningarna också att studierna på nytt skall framkalla samma känslor och att misslyckande och otillräcklighet är det som återigen kommer att presteras och upplevas. Dock kan tidigare negativa erfarenheter av skolan istället i vuxen ålder förvandlas till en revanschlusta och att få lov att visa sin duglighet en gång för alla. Björlin m.fl. (1990) pekar också på faktumet att det är en ny sorts undervisning som möter de flesta i vuxenutbildningen, en undervisning som skiljer sig radikalt från den som de mött tidigare. Om den tidigare skolgången präglats av den behavioristiska tanken samt övervägande katederundervisning, som förvisso kanske inte alltid passade dem, men är det som ses som det kända och trygga, blir studier i en ny tid en stor förändringsfaktor. Det nya sättet att arbeta bygger ytterligare på osäkerhetskänslan eftersom ett nytt sätt också kräver en omstrukturering av tidigare inarbetade arbetssätt. Detta menar Björlin m.fl. (1990) betyder att den första tiden vid vuxenutbildning är av oerhört stor betydelse för hur fortsättningen skall bli. Ett introduceringsprogram som får lov att ta den tid i anspråk som så väl behövs, är direkt avgörande för de allra flesta som börjar studera i vuxen ålder. Inställningen kan också kännas ljusare om det finns en relevans i studierna. Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) talar om att om studierna har som syfte att underlätta livet för den studerande på ett eller annat sätt ser denne också fler möjligheter, även om både tid och kraft behöver läggas på studierna uppväger den framtida nyttan av resultatet.

2.4.4 Motiv, motivation och förväntningar

Motiv, motivation och förväntningar hänger alla nära samman, inte minst i sammanhang som handlar om utbildning och i allra högsta grad när det gäller vuxenutbildning. Detta för att det förmodas vara av fri vilja de studerande sökt sig dit, även om många har det som ett sista alternativ men till sist söker dit. Björilin m.fl. (1990) menar att motivet till varför den studerande söker in vid vuxenutbildning är mycket nära förknippat med motivationen. De talar om *otillräcklighetsmotiv* kontra *utvecklingsmotiv*. Med otillräcklighetsmotiv menas enligt författarna att individen mer är påverkad av yttre faktorer i sitt beslut att studera som vuxen än av inre. Det är mer att betrakta som det enda alternativet för att till exempel klara av sitt arbete, därför är inte motivet självvalt och motivationen blir därefter. Har den studerande därtill förväntningar på utbildningen som inte passar samman med verkligheten kan detta leda till att studierna avbryts i förtid. Dock måste det tilläggas att inte sällan förändras framför allt motivationen enligt författarna under resans gång och den studerande upptäcker egenskaper hos sig själv som leder till att studierna ändå slutförs och den studerandes ingångsställning till vuxenutbildningen har i slutänden fått helt ny dimension. När det gäller utvecklingsmotiven gäller detta menar Björilin m.fl. (1990) de studerande som redan vid starten känner en positiv förväntan inför sina studier, de vill utvecklas både kunskapsmässigt och på ett personligt plan. De vill bli stimulerade och känner sig inte främmande inför det hårda arbete studier faktiskt innebär, samt att de med glädje ser fram emot att lära känna såväl medstudierande och lärare. Dessa elever har av egen fri vilja sökt sig till utbildningen för att nå ett nytt steg i livet. Mest troligt har dessa individer också en relativt positiv upplevelse från tidigare skolgång med sig samt att de kommer ur mer studievana förhållanden.

Liknande tankar framförs i FOU rapport 49 (1984) där det pekas på att motiven går att finna i den studerandes närhet och vilka krav som i denna ställs. Också i denna rapport framgår det att motiven under tiden studierna fortgår mycket väl kan ändras och vidgas. Det framgår att ofta är förväntningarna till en början styrda av begränsade målsättningar vilka fortlöpande breddas. Det kan uttryckas som att ju mer av utbildningen som presenteras för den studerande ju mer breddas dennes horisont och det livslånga lärandet utkristalliserar mer och mer.

3. Metodologisk ansats

Som den första vetenskapsteoretiska ansatsen för uppsatsen, tillika nära förknippad med den andra vetenskapsteoretiska ansatsen, utgår från hermeneutiken, det vill säga en tolkningslära som har olika texter som sitt område. Speciellt det område som kallas livsvärldsteorin inom hermeneutiken fyller för uppsatsens vidkommande en stor och viktig funktion. Vikten av detta antyder också Patel och Davidsson (2003) som menar att hermeneutiken idag är en vetenskaplig inriktning där tolkning och studier leder till att den mänskliga existensen ytterligare klargörs. Störst hjälp har forskningen av språket för att förstå det genuint mänskliga, därför är texter av stor betydelse. Patel och Davidsson (2003) pekar också på hur hermeneutiken, som främst används i kvalitativa system, engagerar en forskarskara som är öppen för olika tolkningar. De menar också att forskaren inom hermeneutiken har stor nytta av sin egen förförståelse, vilken skall ses som en tillgång och inte ett hinder.

Hermeneutiken har sina rötter förankrade längre tillbaka än de naturvetenskapliga teorierna, dock har stora paradigmskiften skett under årens gång och från att från början enbart ha berört områden inom främst teologin används hermeneutiken inom vitt skilda områden för att tolka det skrivna. Kjørup (2009) beskriver hur främst Martin Heidegger (1889-1976), en av hermeneutikens förgrundsfigurer, förespråkade hur människan till skillnad från djuren har förmågan att tolka och att detta också gör människan till den hon är, unik. Han menade också att alla människor i grunden är meningssökande varelser och att detta gör hermeneutiken till en existentiellt tolkande lära. Inom teorin röner speciellt områden som rör hur människan tillräknar världen de lever i mening och innehåll stort intresse. Det handlar alltså för forskaren om att tolka och försöka förstå hur människor tänker, detta lyfter också Kjørup (2009) fram;

[...] det handlar om att verkligen sätta sig in i en annans hela sätt att tänka och känna, att återuppleva en annans hela situation

(Kjørup, 2009, s. 237)

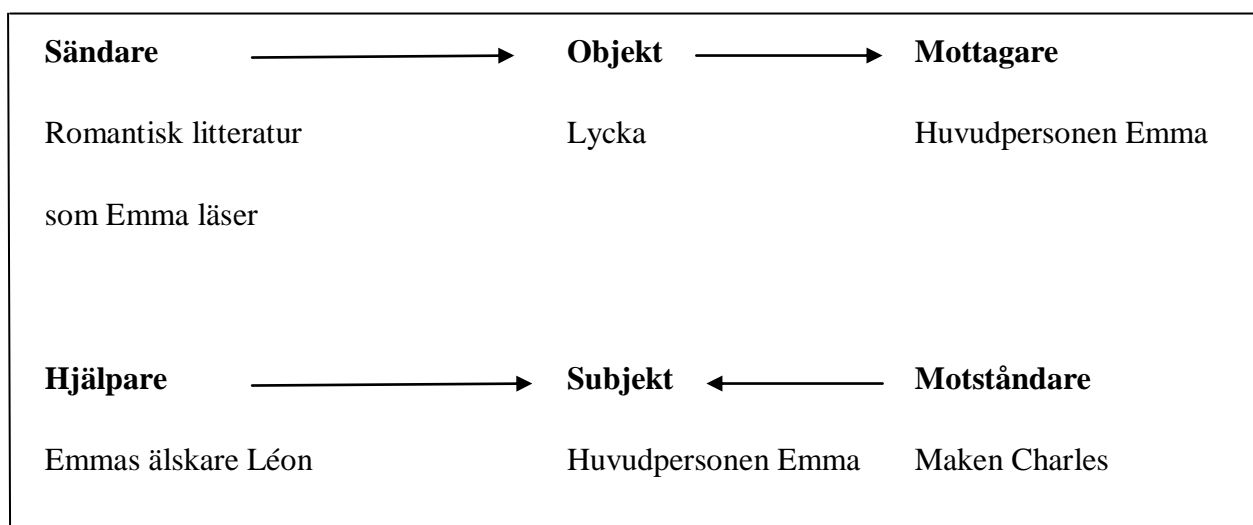
Vidare menar Kjørup (2009) att de texter som inom den hermeneutiska tolkningsläran djupare behandlas kommer att till stor del vara präglade av skribentens egna perspektiv på det de

också skildrar. Detta i sin tur har lett till kritik mot hermeneutiken som en vetenskapsteoretisk ansats som aldrig kan nå en sanning. Gadamer (1900-2002), ytterligare en av hermeneutikens förgrundsfigurer som Kjørup (2009) talar om, menade att istället för att tala om "sanning" bör insikten att en företeelse kan förstås på flera olika sätt nås och att de inte är mindre sanna för det. Ricoeur (1913-2005), en annan profil inom hermeneutiken enligt Kjørup (2009), utvecklade detta ytterligare, genom att förtydliga att den insamlade datan/texten måste förklaras samt att om förståelsen av det tolkade skall fördjupas är det viktigt att finna dolda innebörder i det insamlade och lästa. Han pekade enligt Kjørup (2009) på att ett ypperligt sätt att nå denna djupare förståelse för texten var att kliva in på narratologins område. Genom att tolka delar av texten och förnyad förståelse uppstår, hjälper detta i förlängningen till att förstå helheten. En tanke som är helt i överensstämmelse med den hermeneutiska cirkeln, där textens enskilda delar måste förstås utifrån texthelheten, men där helheten inte kan förstås på annat sätt än utifrån delarna.

Som den andra vetenskapsteoretiska ansatsen i uppsatsen kommer den redan nämnda narratologin att användas, det vill säga läran om berättande. Mer ingående kan det enligt Johansson (2005) beskrivas som att det är studiet av berättandets och berättelsens natur, struktur och funktion. Den narrativa forskaren försöker upptäcka de drag som är typiska för berättandet. Narratologen riktar enligt författaren in sin forskning på berättelsen och vill lyfta fram det som kan göra berättelser meningsfulla, de vill identifiera vilka regler som måste gälla för att berättelsen skall bli meningsfull för omvärlden.

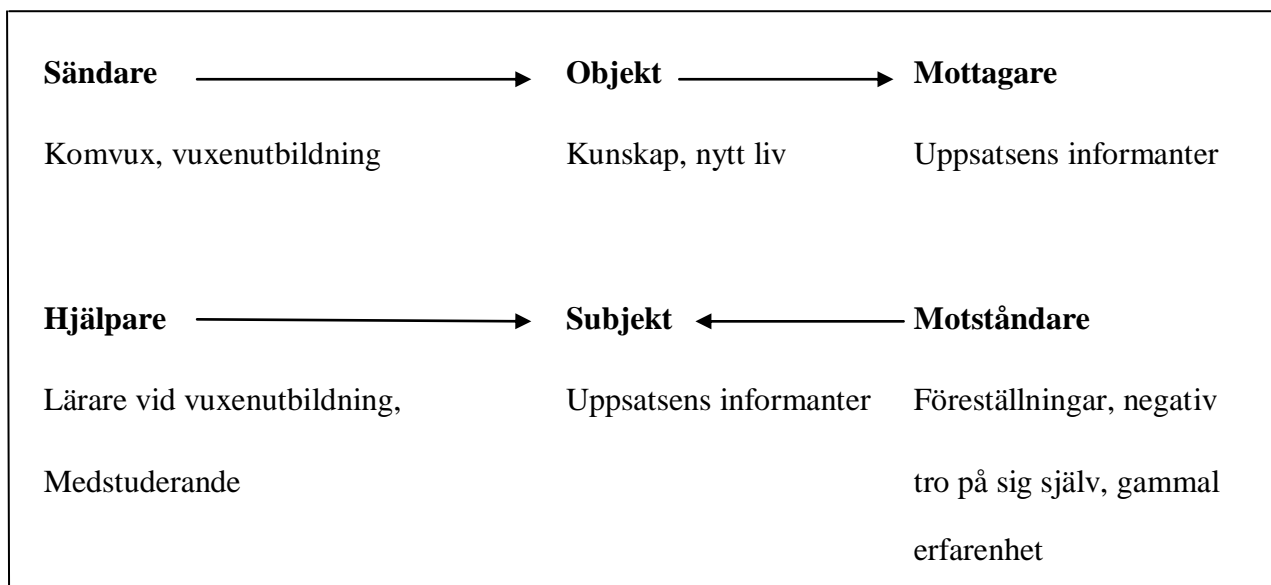
Johansson (2005) skriver att narratologin som term introducerades av litteraturteoretikern Tzvetan Todorov (1939-) år 1969, det är alltså en relativt ny teori. Hans gebit har varit den strukturella analysen, vilken har en jämförande natur, det vill säga att det inte är enskilda texters innehåll som studeras utan istället försöker forskaren finna allmängiltiga former, alltså vad som i olika narrativ (berättelser) är gemensamt. Även om det enligt Johansson (2005) var Todorov som var upphovsmannen bakom teorin, är det en annan av strukturalisterna som fångat mitt intresse, Algirdas J. Greimas (1917-1992), också han beskriven av Johansson (2005). Hans teoretiska narratologiska modell anses vara den mest användbara inom en rad fält, inte enbart för dem som är litteratur- eller språkvetare. Johansson (2005) beskriver denna modell som aktantmodellen. Vilken går ut på att alla berättelser är uppbyggda runt sex

handlingsfunktioner, vilka alltså kallas aktanter. Dessa aktanter har alltså en funktion för handlingen, men måste inte nödvändigtvis vara en person (aktör). Denna aktör kan också i modellen ha mer än en funktion. Johansson (2005) beskriver vidare hur Greimas i sin modell arbetar med olika motsatspar som finns på olika axlar, projektaxeln, kommunikationsaxeln och konfliktaxeln. På projektaxeln finns alltid ett subjekt som vill uppnå något, ett objekt. Subjektets vilja kallar han ett projekt och det är denna vilja som blir till en strävan som startar handlingen i berättelsen. För att detta projekt skall lyckas måste det på kommunikationsaxelns olika kanter finnas en mottagare och en sändare. Under handlingens förlopp möter subjektet hjälpare och motståndare, dessa återfinns i varsin ände på konfliktaxeln. Johansson (2005) visar med ett exempel, romanen *Madame Bovary* av Gustave Flaubert, hur en sådan modell kan se ut. Nedan visas först denna för att föranleda en modell över det denna uppsats behandlar, för att visa att olika berättelser kan passa in i Greimas aktantmodell och för att anknyta till hermeneutikens tal om delar och helhet.

Figur 1; *Madame Bovary*. Källa: Johansson, 2005, s. 157

Som modellen ovan av romanen *Madame Bovary* visar har Emma (huvudpersonen) tagit plats på två handlingsfunktioner, aktanter. Denna modell överförs nedan till uppsatsens område, vuxenutbildning, för att ytterligare förtydliga vikten av att se hur delarna påverkar helheten.

Figur 2; Vuxenutbildning, min egen tolkning

Ovan ses min egen tolkning av en sådan aktantmodell, vilken visar att alla berättelser är uppbyggda runt sex handlingsfunktioner, det vill säga aktanter. Dessa aktanter har stor betydelse för handlingen, i detta fall en förevisning av vad Komvux innehåller för handlingsfunktioner och alltså i allra högsta grad påverkar varandra men också slutprodukten och resultatet.

4. Metod

Detta kapitel kommer att ta upp vilken metod som för uppsatsen varit relevant att arbeta utifrån. Skriftliga källor och tidigare forskning som gjorts inom det område som syftet berör, menar Denscombe (1998) fungerar som en introduktion till undersökningen. Detta har varit till hjälp för att få kännedom om den huvudsakliga problematiken och de teorier som ligger bakom forskningen inom området. Det är också viktigt att närmre presentera undersökningsgruppen som medverkat till de resultat som framkommit, hur genomförandet av undersökningen gått till, fortlöpt och bearbetas. Tillförlitligheten kan påverkas i såväl negativ som positiv riktning beroende på olika val, dessa kommer även de att nedan redovisas. Vissa för metodvalet viktiga etiska aspekter kommer också nedan att närmre lyftas fram och klargöras.

4.1 Val av metod

Redan i inledningsfasen i tankearbetet rörande vad uppsatsen skulle behandla fanns den hermeneutiska och narratologiska teorin med i tankarna, möjligen eftersom mina ämnen i lärarutbildningen, svenska och religion, är sådana att texter alltid har en mycket framskjuten placering i betydelse, samt att tiden till förfogande till arbete med uppsatsen kraftigt begränsats och därför inte inbjöd till personliga kvalitativa djupintervjuer. Därför föll det sig naturligt att valet ändå blev en kvalitativ studie, men där narrativ (livsberättelser) skulle utgöra grundmaterialet i viljan att djupare förstå vad ämnet för uppsatsen haft för betydelse för undersökningsgruppen. Goodson (1996) menar att de som skriver narrativ (livsberättelser) baserar det skrivna på egna erfarenheter och alltså återberättar något högst personligt. Detta tar undersökaren till sig genom det texten förmedlar och försöker då få fram informantens uppfattningar i frågan. Inte minst är detta av betydande vikt i relation med syftet för uppsatsen, att försöka bidra med en större kunskap och ett större intresse för det som handlar om studier vid Komvux. Men också syftet att försöka förmedla vilken betydelse det har att lära som vuxen, kan genom personligt tecknade narrativ (livsberättelser) få en djup och trovärdig touch. Dock är övertygelsen att personliga intervjuer hade kunnat ge ytterligare tyngd till undersökningen, detta visar inte minst Trost (2005) när han säger att en kvalitativ intervju gör att en kännedom om hur den intervjuade tänker och känner uppnås. I en sådan intervju kan personens erfarenheter tydliggöras samt att föreställningar personen har kan

förklaras och inte minst utläsas vid personligt möte. Ändå känns valet av metod tillfredställande eftersom det skriftligen gick att samla in material från skilda delar av landet inom ramen för tiden som finns till förfogande samt att undersökningsgruppen varit väl inställd till ytterligare frågor om detta under arbetets gång skulle behövas.

Johansson (2005) beskriver fyra olika typer av modeller som vanligen används vid narrativa undersökningar och speciellt första typen stämmer väl överens med ansatsen i denna uppsats;

För litteraturforskare och mediaforskare handlar narrativ metod oftast om att göra ett urval av skönlitterära texter eller medietexter som analyseras med hjälp av modeller som fungerar på berättande texter. Det kan vara hermeneutisk tolkning, en strukturalistisk modell eller dekonstruktion.

(Johansson, 2005, s.22)

Även om inte uppsatsen utgår från specifika skönlitterära texter kan ändå de narrativa (livsberättelser) som vidare skall analyseras ses som passande för ändamålet eftersom de till sin art beskriver och berättar något skribenterna vill delge och förmedla, alltså sådant som i uppsatsen är en förutsättning för att nå de resultat som önskas. Det är däremot min uppgift att tolka dessa och ytterligare förstå dem utifrån tidigare forskning inom området, och för detta passar både hermeneutiken och narratologin ypperligt som utgångsteorier.

Vad är då ett narrativ, en livsberättelse, mer bestämt? Enligt Johansson (2005) är det en berättelse som en person återger rörande sitt liv eller specifika delar av det. Genom att undersöka dessa narrativa (livsberättelser) närmare hoppas forskaren uppmärksamma sådant personen menar gett livet mening eller skapat dennes identitet. I denna uppsats ger narrativen (livsberättelserna) en presentation av hur informanterna i undersökningsgruppen ser sin del i vuxenutbildningen som en del av sin livsvärld.

4.2 Undersökningsgrupp

Undersökningsgruppen i studien har det gemensamt att alla deltagare någon gång studerat vid en vuxenutbildning. Vid valet av undersökningsgrupp var det också viktigt att alla skulle ha avslutat sina studier, samt att de därigenom utvecklat en distans till studierna och därmed haft möjlighet att ytterligare fundera över vad vuxenutbildning haft för betydelse i deras liv. Hartman (2003) påpekar att ju längre tid som förflutit sedan det som skall återberättas skedde ju osäkrare kan källan betraktas, dock menar han vidare att narrativ (livsberättelser) är informanternas egen berättelse och därför skall de också betraktas som ytterst betydelsefulla och det som skänker förståelsen. Det var också viktigt för uppsatsen att få fram en jämförande aspekt, detta nåddes bäst genom att låta undersökningsgruppen reflektera över tidigare skolgång i förhållande till vuxenstudierna. Gruppen består totalt nio personer, varav åtta kvinnor och en man, i varierande åldrar samt från olika geografiska platser. Viljan att få respons från individer som studerat vid olika vuxenutbildningar, på olika geografiska platser, leder förhoppningsvis till en bättre spridning och gör det lättare att se mönster som har med vuxenstudier att göra och inte bara kopplade till en och samma utbildningsplats, vilket har betydelse för resultatet eftersom de på så sätt kan ses som mer allmängiltiga.

Urvalet till undersökningsgruppen gjordes utifrån en förfrågan på ett socialt medium, där frågan om någon som tidigare studerat vid vuxenutbildning var intresserad av att medverka i en studie inför ett examensarbete ställdes. Flera intresserade hörde av sig, dessa kontaktades vidare med tydligare information rörande vad deras medverkan kom att innebära och resultera i, de fick då ytterligare en chans att välja att medverka eller ej. Det som kan ses som positivt med att använda ett socialt medium är att individer från olika geografiska platser lätt går att nå och därmed blir också kontakten mellan mig som undersökare och informanterna nära och förtrolig. Det som kan ses som negativt är att det är inom en begränsad skara urvalet får göras, dock har individer svarat som inte själv studerat vid vuxenutbildning utan däremot har en respektive som gjort det och de har varit positivt inställda till medverkan. Nedan följer en kort presentation av informanterna i undersökningsgruppen;

Informant 1 kallas i undersökningen Lars. Han är en man som upplevde grundskolan som lätt och något som enkelt gick att glida igenom. Gymnasieskolan blev uppvaknandet och inte alls så lätt att ta sig igenom, betygen och motivationen dalade och för att ha en vidare chans blev Komvux alternativet.

Informant 2 kallas i undersökningen Maja. Hon är en kvinna som upplevde sig själv som en typisk medelmått i grundskolan, varken bra eller dålig. Gymnasietiden blev inte så som hon förväntat sig och via dispens fick hon tillåtelse att som sjuttonåring börja läsa på Komvux, vilket passade som handen i handsken.

Informant 3 kallas i undersökningen Birgitta. Hon är en kvinna som upplevde grundskolan som en enda lång ångestperiod. Hon kände sig utanför, kränkt och miste all tro på sig själv. Hon lydde andras råd om gymnasieval istället för att lyssna på sitt hjärta, vilket hon än idag ångrar. Dock blev komvuxtiden lite av en revansch för henne.

Informant 4 kallas i undersökningen Josefin. Hon är en kvinna som har en märklig ungdomstid bakom sig, med flera sorgliga och tragiska händelser som givetvis visade sig i studieresultaten både på grund- och gymnasieskolan. Hamnade på Komvux på grund av rekommendationer från vänner och att arbetssituationen blev ohållbar. Ett studieval som lett henne oerhört långt idag.

Informant 5 kallas i undersökningen Christina. Hon är en kvinna som är relativt nöjd med såväl grund- som gymnasietiden. Dock krävde arbetet att ytterligare gymnasiekompetens behövdes, detta rådde kunskapslyftet bot på och Komvux-studierna blev hennes bästa tid. Med enbart glädjande minnen och en kunskap som varje dag kommer till användning.

Informant 6 kallas i undersökningen Natalie. Hon är en kvinna med brokig skolgång bakom sig, arbetslöshet och under perioder socialbidragstagare. Lite av en sökare, inte rädd för att prova på, med varierande resultat. Dock har Komvux fått henne att se på dels sig själv på ett nytt sätt och dels på att studera är kul. Hon älskar sin nya roll och framför allt att lära sig.

Informant 7 kallas i undersökningen Lina. Hon är en kvinna som har lite dåliga erfarenheter med sig från grundskolan, vilka fick henne att tappa tron på sig själv som lärande människa. Dock förbättrades situationen något i gymnasieskolan. Tankarna på studier på Komvux väcktes av att hon enbart hade tvåårig utbildning från gymnasietiden och för att få arbete krävdes tre år. Hon ville också börja studera vid högskolan och för att läsa upp betyg blev

Komvux alternativet. Under studietiden på Komvux väcktes nya drömmar om nytt yrke och idag har hon nått sin dröm, mycket tack vare vuxenstudierna.

Informant 8 kallas i undersökningen Petra. Hon är en kvinna som genomgått både grund- och gymnasieskola och där varit lite av en medelmått. På grund av tråkiga erfarenheter från denna tid har hon känt sig obekvämt i folksamlingar där individerna var okända för henne och då även känt sig uttittad och nedvärderad på grund av utseendet. Hon började Komvux först för att få ersättning och slippa arbetslöshet, men mötte det som senare kom att bli både vändningen i livet och dessutom räddade valet att gå på vuxenutbildningen förmodligen livet på henne.

Informant 9 kallas i undersökningen Camilla. Hon är en kvinna som upplevt sig som ganska osynlig under hela sin grund- och gymnasietid, med medelbetyg i allt ansåg hon sig vara just medel. Efter en arbetsskada väcktes tankarna på att kanske sätta sig i skolbänken igen. Det blev en lång men helt fantastisk resa, med många upptäckter om sig själv och en ny tro på att kunna, hon tackar Komvux för ett helt nytt liv.

4.3 Etik

Eftersom detta är en undersökning som behandlar människors uppfattningar och tankar uppenbarades en rad forskningsetiska frågor. Arbetet har utförts med hänsyn till de krav som Vetenskapsrådet (2011) ställer för samhällsvetenskaplig forskning. *Informationskravet* uppfylls genom den information som följde med som brev till formulären (se bilaga 1). Här presenterades undersökningen, hur denna skulle genomföras samt vem undersökaren var. *Samtyckeskravet* tillgodosågs genom att informanterna själva valde att ta del i undersökningen. Samtliga informanter hade också fyllt femton år, vilket är den ålder som Vetenskapsrådet nämner som gräns för deltagare att själva bestämma om deltagande i undersökning, utan målsmans samtycke. Det tredje kravet, *konfidentialitetskravet*, har tagits i beaktande då informanterna underrättats om sin anonymitet i det skriftliga arbetet, med fingerade namn på såväl elev, skola och kommun. Uppgifterna i undersökningsarbetet kommer endast att utnyttjas av undersökaren, materialet kommer att hanteras varsamt samt att detta kommer att förstöras då uppsatsarbetet är slutfört, vilket uppfyller *nyttjandekravet*.

4.4 Genomförande

Eftersom det var informanternas narrativ (livsberättelser) inom ramen för deras utbildning vid i huvudsak vuxenutbildningen som för uppsatsen var av intresse, utarbetades ett formulär som inledningsvis beskrev syftet med studien samt information om vad ett narrativ (livsberättelser) är för att också innehålla en presentation av mig som undersökare (se bilaga 1). I formuläret fanns också en rad frågor som hade som uppgift att inspirera informanterna till att tänka tillbaka på sin skoltid, både grund- och gymnasieskola samt hur vuxenutbildningen uppfattats av dem personligen. Formulären skickades till informanten antingen med bifogat förfrankerat returkuvert eller via mail om de själv samtyckte till detta. Det kan här tilläggas att det via mail blev mer utförliga narrativ (livsberättelser), förmodligen beroende på att det är enklare att skriva med hjälp av datorn som hjälpmedel i stället för att för hand skriva ned vad som vill förmedlas, samt att postgången på så sätt förkortas avsevärt, inte minst om tillägg vill göras.

4.5 Bearbetning

Formulären skickades ut till de tillfrågade i undersökningsgruppen vecka 44-45, informanterna fick en vecka på sig att författa sina narrativ (livsberättelser), vilket de flesta inte behövde till sitt förfogande för att returnera det skrivna. Den stora bearbetningen tog sin början i att varje narrativ (livsberättelse) närlästes flertalet gånger för att dels se helheten och dels se delarna. Patel och Davidsson (2003) framhåller att varje narrativ (livsberättelse) bör kopieras i flera exemplar för att ej originalet skall gå förlorat vid bearbetningen. Detta gjordes också för att kunna klippas, sorteras och utifrån delarna bilda en helhet utifrån varje del i formuläret, men ändå kunna användas som sin egen helhet, detta för att om möjligt se mönster i det informanterna upplevt och delgivit. För att underlätta processen har alla narrativ (livsberättelser) datorskrivits i efterhand, eftersom datorn som verktyg spar både tid och energi. På de kopierade styckena har också plats för anteckningar vid närläsningen gjorts och detta i sin tur har öppnat för en lätthet att dels uppmärksamma nyanser och dels att hitta mönster. Bearbetningen har också inneburit att det som framkommit i narrativen (livsberättelserna) jämförts med det tidigare forskning påvisat samt insorterats i de kategorier som också de funnits med som ingredienser i tidigare forskning och inte minst som handlingsfunktioner inom aktantmodellen Johansson (2005) framvisar. Det som framkommit redovisas således insorterat under dessa kategorier och varje citat plockat ur de olika

narrativen (livsberättelserna) kommer att analyseras och tolkas. Till stor hjälp i analysarbetet har det Kvale (1997) kallar meningskoncentrering varit. Detta innebär att långa textstycken förkortas för att på så sätt få fram det som är mest väsentligt. Dock har ingen som helst försköning av informanternas text gjorts, utan de är alla korrekt återgivna för att också därigenom förmedla en känsla som annars gått om intet. Viktigt är också att framhålla att i överensstämmelse med vad som etiskt kan anses rätt har varje informant givits fiktivt namn i uppsatsen, det vill säga de har kodats, och det är dessa namn som används genomgående.

4.6 Tillförlitlighet

Eftersom det är ett högst begränsat antal informanter som deltagit med sina livsberättelser måste resultatet följaktligen beaktas och tolkas med detta faktum som bakgrund. Dock har syftet aldrig varit att belysa alla förekommande perspektiv och tankar kring vuxenutbildning, utan bara vissa. Något annat skulle kräva en undersökning av betydligt större omfattning, vilket inte tidsaspekten tillät. Utgångsläget för informanterna vid skrivandet av livsberättelserna var att de alla avslutat sina studier vid vuxenutbildningen och följaktligen fått perspektiv på upplevelserna där. Detta ökar i sig på tillförlitligheten eftersom det är väl genomtänkta berättelser som kommer i dagen. Ytterligare betydelse för tillförlitligheten har eventuellt även faktumet att undersökaren har viss kännedom om några av informanterna vilket Denscombe (1998) menar kan påverka tillförlitligheten såväl i positiv som i negativ riktning. Undersökarens förförståelse samt sätt att tänka och förstå kan också påverka utvecklingen av informanternas berättelser utifrån de öppna frågorna menar Trost (2005), därför blir också detta relevant att ta med som inverkan på tillförlitligheten. Dock hade detta kunnat utgöra än större påverkan om det istället för skrivna narrativ (livsberättelser) handlat om rena intervjutillfällen.

5. Resultat och analys

Nedan kommer de resultat som framkommit vid läsning och analys av narrativen (livsberättelserna) att redovisas. Genom att noggrant närläsa narrativen (livsberättelserna) har det lästa kunnat sorteras in i de tidigare redovisade olika kategorierna som såväl litteraturen lyft fram som de kategorier inom den vetenskapsteoretiska ansatsen presenterats som aktanter. Uppfattningarna i undersökningsgruppen har i sin tur jämförts med varandra och ett mönster eller överensstämmande har kunnat skönjas, vilket också närmar sig det syftet med uppsatsen var. Med utgångspunkt i både litteratur och i de använda vetenskapsteoretiska ansatserna kommer kategorierna att tydligt visa samband och förhoppningsvis kommer dessa att likt en röd tråd löpa genom detta kapitel.

5.1 Motståndare

Motståndet kan visa sig på många olika sätt. Det som likt en mur verkar stå i vägen för att individen skall komma vidare, orka vidare eller kunna utan vidare, kan gestaltas på varierande sätt och är inte heller lika för olika individer. Ett stort motstånd kan den ekonomiska bördan av att studera upplevas som, Natalie skriver;

Ja, om jag hade varit ekonomiskt oberoende så hade jag nog gått alla kurser de hade haft att erbjuda [...] jag känner att det fortfarande finns saker jag skulle vilja läsa på gymnasienivå, men det kan jag ju inte.

Det beskrivna ovan syftar på att antalet veckor att studera med ersättning från CSN snabbt försvinner, vilket blir en övermäktig motståndare i viljan att läsa mer. Dock har Natalie en oerhörd törst efter kunskap vilket för stunden resulterat i att studier genomförs utan ersättning. Men ett motstånd att bemästra kan också komma inifrån individen själv, i form av dålig tro på sig själv och en nervositet inför det nya som studier i vuxen ålder kan upplevas som, Josefin skriver;

Jag hade egentligen bra betyg i alla A-kurserna men eftersom det var länge sedan var jag ganska nervös och trodde inte att jag kom ihåg något. Jag vågade inte börja direkt med B-kurserna utan ville komma in i skolan och pluggandet smidigt och valde därför att repetera A-kurserna. Jag hade inte så höga tankar om mig själv innan Komvux startade när det gällde disciplin, karaktär och att läsa.

Josefin uttrycker tydligt sin osäkerhet inför vuxenstudierna, sin svaga tro på sig själv som vuxen i en värld hon tidigare förknippat med sin ungdom. En värld hon förknippat med disciplin, karaktär och att läsa, egenskaper som hon inom sig byggt upp som motståndare. Också Lina uttrycker tvivel när hon berättar om hur valet att börja studera fattades, att det fanns svåra hinder att ta sig över innan beslutet väl fattades, hon skriver;

Valet var inte helt lätt eftersom jag samtidigt hade 2 små barn hemma. Skulle jag klara att plugga? Visste inte heller om jag skulle klara det kunskapsmässigt då jag hade lite dåliga erfarenheter från grundskolan. Jag har aldrig haft lätt i skolan och har alltid fått läsa mycket.

Citatet ovan innehåller flera viktiga aspekter som kan sätta stopp för många att våga börja studera. För det första är det situationen att vara inte bara vuxen utan också förälder, att våga sätta sig själv i första rummet och ge sig in i studier, men också ha ett ansvar för andra vilande på sina axlar. För det andra återkommer även hos Lina den svaga tron på att hon skall klara av studier i vuxen ålder, att kunskapen fattas och detta hänger hon upp på tidigare erfarenheter. Likande uttrycker Camilla det;

Det jag hela tiden haft att kämpa mot är mig själv, min oförtröttliga nedvärdering av mig själv. Inte kan väl du? Du är för dum för att läsa! Min släkts arbetarbakgrund tror jag också ställt till det, jag trodde inte vi var till för annat än att jobba och slita, inte skulle väl jag komma och tro att jag kunde. Jag tror att min dåliga tro på mig själv ändå har hjälpt mig att klara detta, utan alla tårar och hårda ord mot mig själv kanske jag gett upp...ja, jag vet inte.

Citatet ovan visar tydligt att det ibland är sig själv eleven har att kämpa mot, föreställningar om sin egen kapacitet som sämre än vad den i själva verket är. Detta är dock något som

Camilla visar kan vara bränsle till att kämpa vidare och ta sig över hinder och för varje gång detta händer också växa som person. Det kan också vara ett hinder att skämmas för att visa sig, vara rädd för vad andra skall tycka, säga och tänka, Petra skriver;

Jag gick dit med skeptiska tankar om hur det skulle bli. Mobbing och nedlåtande lärare fanns i mina tankar. Jag var extremt nervös för att visa mig. Jag var ju fortfarande blyg, överviktig och osäker på min identitet.

Petras citat visar att muren mycket väl kan bestå i att erfarenheterna från tidigare skolgång har satt så smärtsamma spår inom individen att skräcken för att utsättas åter igen nästan bemästrar viljan att ändå komma vidare, vilket var tur i detta fall.

5.2 Hjälpare

Muren av motstånd är till för att bemästras, men utan hjälp kan det vara svårt för många att ens försöka. I narrativen (livsberättelserna) fanns flera utmärkta exempel på hur dessa hjälpare yttrade sig i informanternas vuxenstudietid. Lina skriver mycket om lärarnas betydelse som hjälpare;

Lärarna på Komvux var kompetenta och duktiga lärare och fick det att vara roligt att plugga igen. Jag upptäckte hur viktigt det är att läraren är duktig på att motivera och förklara, på mer än ett sätt. Det är också viktigt att knyta an till elevernas verklighet så att de kan se hur de kan ha nytta av sina kunskaper.

En av de andra informanterna, Christina, är också inne på hur lärarna blev hennes hjälpare;

Jag började Komvux och trodde man skulle gå in i lärare/elev-rollen men med den respekt och glädje man blev mött med blev det mer ett människa möter människa-möte. Lärarna var genuint intresserade av vad jag kunde och vem jag var.

Citatet ovan visar hur viktig ömsesidig respekt är och vad det kan bidra med. Genom att inte inta en maktposition visar lärarna att eleverna är viktiga för dem och att de är väl värda att lyssna till. Ytterligare prov på hur lärarna lyfter eleverna i sitt pedagogiska arbete ger Petra exempel på och hon har dessutom tänkt vidare, vad som skulle kunna leda till bättre skolupplevelser för fler;

Det första jag möttes av var vuxna lärare som talade till sina elever som vuxna, alltså så jag önskat att min gymnasietid skulle vara. Kanske man inte varit redo för det på den tiden, men det hade nog underlättat. Jag önskar att alla fick chansen att gå på Komvux. Komvux ändrade min syn på både studier och på mitt liv. Alla lärare skulle provat på att utbilda vuxna för att få ett mer korrekt bemötande mot de yngre eleverna på gymnasiet.

Petra gör genom jämförelser med sin tidigare skolgång slutsatser om vad som hon tyckte hade fattats samt hur hon ser en lösning för de elever som kanske upplever sin gymnasietid lika jobbig som hon gjort. Hon ser helt klart lärarna ha en viktig hjälparroll att fylla.

Hjälpen kan komma väl till pass för att stärka en individ att våga stå på sig och lära sig ta för sig och kanske främst se till sin egen rätt att vara människa. Mest klart och tydligt uttrycker sig Natalie om vad Komvux betytt för henne;

Jag har fått bekräftat att jag inte är dum i huvudet, vilket flertalet av mina grundskolelärare har försökt få mig att tro att jag är. Komvux har hjälpt till att stärka min personlighet och fått mig att vara uppriktigt nöjd med mig själv, trots att jag är tjock, arbetslös och fattig. Det betyder inte att jag inte vill ha ut mer än så av livet, för det vill jag naturligtvis, men under resan dit, så finns det

inga lärare, socialtanter, arbetsförmedlingar eller andra, som någonsin skulle kunna få mig att tvivla på mig själv, eller få mig att tro att jag är värdelös eller dum i huvudet.

Natalies text förmedlar två saker. Det första är att hon tidigare känt tvivel på sin egen förmåga och person på grund av att lärare, arbetsförmedlare och socialarbetare fått henne att känna sig värdelös genom att inte lyfta henne. Det andra är att genom mötet med engagerade personer på Komvux vändes hennes tro på sig själv, på grund av deras hjälpande arbetssätt har hon nu en styrka som inte tillåter någon att nedvärdera henne, hon har blivit säker på sig själv och vad hon kan.

Inte bara lärarna på Komvux kan enligt undersökningen betraktas som hjälpare utan inte minst de medstuderaende fyller en viktig funktion. Genom att hjälpa varandra och känna igen sig i varandras situation kan goda resultat uppnås, Birgitta skriver;

Man har själv valt att göra en förändring i sitt liv och det har alla andra i klassen också så man delar inte bara skolan utan erfarenheter från många liv, man får tillgång till erfarenheter från många yrkesgrupper, användbart både under tiden men framför allt efter Komvux.

Citatet ovan visar att i och med att det är vuxna individer som möts i nya konstellationer tillför det också att nya erfarenheter som kan införlivas i tidigare livsvärldar. Vikten av att nya sociala nätverk kan byggas upp uppmärksammas också, vilket kan ha stor betydelse även efter avslutad skolgång. Camilla uttrycker sig om både lärare och medstuderaende på ett utförligt och betydelsefullt sätt;

Tänk att det fanns sådana lärare, sådana som ville att jag skulle lära mig och framför allt att jag skulle lära mig på det bästa sättet för just mig. Att de hjälpte mig att hitta rätt studieteknik har ju gjort allt så mycket lättare....allt som kom fram i lärstilsanalysen var ju sådant jag tidigare känt vara rätt, men alla sa att så kunde man ju inte lära sig, nu visade det sig att det var rätt i alla fall. Och inte bara lärarna har hjälpt mig att hitta rätt, alla klasskamrater eller kanske mer kurskamrater är ovärderliga i detta, allas erfarenheter som man fått ta del av och lära sig av. Tänk om min tidigare skoltid varit sådan....

Camilla visar i sin text att hjälpen från lärarna till henne varit ett uppvaknande, något hon hela livet känt men inte vågat testa eller tro på eftersom andra sagt att det varit fel. Att hitta rätt studieteknik var för henne en hjälp som ledde vidare till strålande resultat. Hon jämför det nya med det hon tidigare upplevt och det gamla är hela tiden det som det nya mäts mot.

5.3 Sändare

Sändare står i uppsatsen för Komvux eller vuxenutbildning och som sändare krävs en mottagare, här är det informanterna som är mottagare och det är deras upplevelse av hur vuxenutbildningen upplevts som sändare av något till dem. Ofta ses sändarrollen i jämförelse med vad grund- eller gymnasieskola upplevdes sända ut, Josefin skriver;

I grundskolan fanns lärare som inte var hängivna eller så uppfattade jag det inte så. På Komvux fanns riktiga duktiga berättare som sålde sina ämnen på grymt bra sätt. Lärarna gillade sina ämnen och även om de brydde sig om eleverna så gillade jag att de inte var så måna om eleverna. Jag menar att tidigare var det mer daltande. På Komvux var tempot högt och där var det upp till var och en att göra läxor, hänga med och att närvara.

Det Josefin förmedlar är hur viktigt det är att lärarna brinner för sina ämnen och kan göra dem intressanta, det fångar eleverna. Det är då lika viktigt att det verkligen är sådana lärare som anställs vid vuxenutbildningar runt om i Sverige. Hon pekar också på att det upplevdes som skönt med höga krav på sig, ingen daltade med eleverna utan att det var på eget ansvar de var där. Också det höga tempot ses som en positiv faktor eftersom det sätter press på den studerande att verkligen jobba för att nå sitt mål. Något annat som framkommit i narrativen är hur varierande arbetssätt kan upplevas som nytt jämfört med hur tidigare skolgång sett ut, Birgitta skriver;

Jag lärde mig att uppskatta egenstudier och grupparbeten och att alla sorters människor läser vid Komvux, inte bara socialfall och invandrare.

Birgittas citat visar framför allt att nya arbetssätt i hennes livsvärld fick övas upp för att sen uppskattas, att ge denna process tid är av yttersta vikt eftersom de flesta vuxna har en annan skoltradition med sig i bagaget. Citatet visar också att fördomar om vuxenutbildningen kan råda, det är därför Komvux som sändare kan ändra dessa fördomar och visa att utbildning är till för alla, samt att ett livslångt lärande är till gagn för alla oavsett bakgrund. I narrativen kommer det också fram att det som upplevs som bra på Komvux till viss del borde överföras till andra delar av skolverksamhet, Natalie skriver;

Det har ju också stor betydelse att hela attityden hos lärarna är en annan. Man får en chans att utvecklas så mycket som man själv vill, eller så lite man själv vill. Jag har sagt det många gånger att grund- och gymnasieskolorna skulle ha mycket att vinna på att ta efter komvux på många saker. Även om jag så klart inser att man inte kan behandla vuxna och barn på exakt samma sätt och med samma frihet.

Också i detta citat framgår det att Komvux som sändare ger eleverna stort eget ansvar och att det är de själva som styr hur höga krav de vill pålägga sig själva. Genom att jämföra sina tidigare erfarenheter inom skolan framstår arbetssättet nyskapande och väl överförbart till andra skolformer, även om hänsyn till åldern på de studerande måste tas.

5.4 Objekt

I teoridelen visar aktantmodellen att objektet i denna studie är kunskap och nytt liv, något som narrativen (livsberättelserna) ger exempel på flertalet gånger. Det är flera informanter som delger hur deras liv tagit en helt ny vändning beroende på de upptäckter de gjorde om sig själva under tiden de studerade vid Komvux, Lina skriver;

Det fick mig att välja att bli lärare själv. Komvux har gett mig möjligheten att se glädjen med att lära sig något nytt och det fick mig att se möjligheter att skaffa mig en högre utbildning och få ett nytt yrkesliv. Det var lärorikt eftersom jag fick en annan syn på vad man behöver kunna och varför.

Lina upptäckte under sin tid vid Komvux att hon inte var obildbar, vilket grundskoletiden gett henne skenet av. Att upptäcka hur kul det var att lära och hur viktig läraren är i den processen fick henne att drömma om en egen karriär som lärare, där hon idag är. Ett nytt yrkesliv som inte varit möjlig utan vuxenstudierna. Glädjen att lära sig kan också resultera i att vilja testa hur långt resultaten räcker, utan att gå hela vägen, istället blir det något som bygger på ens egen tro på sig själv som lärande person, Christina skriver;

Jag var lite girig eller kanske man ska säga vetgirig och ville läsa så många ämnen som möjligt. År 2000 gjorde jag högskoleprovet med bra resultat. Mitt självförtroende växte, jag var på biblioteket ofta, höll mig nutidsorienterad och läste mycket. Fram till vårterminen år 2002 hade jag läst så pass mycket så jag hade behörighet att söka in på högskola. Jag sökte till landskapsvetarprogrammet och kom in. Detta var mest en test för att se hur långt mina betyg räckte.

För Christinas del uttrycks det som en test förmodligen beroende på att andra orsaker gjorde att högskoledrömmen trots allt inte blev av. Men hennes tro på sig själv, som stärkts, bär hon med sig hela livet eftersom hon vet att ”hon kan”. Det visar att även om individen inte går hela vägen ändå kan få ett nytt liv tack vare en ny insikt om sig själv som lärande person och inte minst blir det början på det fortsatta livslånga lärandet. En av de andra informanterna som fått nytta av sina kunskaper långt efter det att vuxenutbildningen avslutats menar ändå att studierna där startade något hos henne som visar att hon blev en ny människa, Birgitta skriver;

Efter Komvux började jag skriva om allt, tankar, drömmar och mitt liv...för jag kunde ju! Hade jag inte gått på Komvux hade jag fortfarande klassat mig själv som dum och lat. Så det fanns en djupare mening med studierna än bara kunskapsmässigt.

Citatet visar att vuxenstudierna genererade ett nytt sätt för informanten att bearbeta sin livsvärld, vilket är utvecklande på så vis att det skrivna kan användas för att se sin egen förändring över tid och därmed analysera sådant som finns i tankarna. Hon ser också en djupare mening med att i vuxen ålder få en annan syn på såväl sig själv som på ren kunskap och framför allt har en sundare syn på sig själv fötts.

5.5 Att vara vuxen

Det framgår tydligt i narrativen att situationen som vuxenstuderande är en helt annan än den som möter unga i grund- och gymnasieskola, verkligheten med sina krav gör sig påmind på mer än ett sätt. Ansvar väger tungt inte bara inför studierna utan kanske framför allt inför livet utanför skolan, ett liv som i allra högsta grad påverkar studierna, Natalie skriver;

Så jag bestämde mig en gång för alla att jag vill upp på högskola, men då saknade jag matte B. Så jag pluggar både A och B denna termin...Vilket tyvärr inte räcker till en halvtid, så jag har ingen inkomst alls...Det säger ju kanske en hel del om hur kul det är att plugga, att man väljer det framför jobb trots att det blir VÄLDIGT fattigt. Och jag vill inte plugga och jobba samtidigt för det sabbar mina studier.

Att ekonomin är ett problem framgår sällan i de lägre skolstadierna, det är först när individen som vuxenstudent måste ta ansvar för sin ekonomiska situation utanför studierna. Natalie gör ändå valet att sätta studierna framför extraarbete på grund av målet, högskolan, hon har. Ytterligare uttryck för hur den ekonomiska situationen kan påverka skriver Birgitta om;

Allt var superkul, men så kom det ekonomiska ikapp och jag fick börja jobba extra kvällar och helger, detta gick självklart ut över skolan och min son, samtidigt drabbades jag mot min vetskap av en depression. Det gick ändå bra i skolan men min son fick till slut flytta till sin pappa. Ett enormt känslomässigt nederlag för mig.

Birgitta gör valet att samtidigt som hon studerar arbeta, vilket får oerhörda konsekvenser både fysiskt och psykiskt. För att få ekonomin att gå ihop tvingas väldigt många vuxenstuderande att studera och jobba samtidigt, vilket är en press som förr eller senare visar sig för de flesta. Valet står ibland mellan att antingen studera eller jobba för att klara av situationen, ändå kan erfarenheter från den tid då studier pågick införlivas i ett fortsatt liv utanför studierna, Christina skriver;

Jag var trött, hade dåligt med pengar och fick erbjudandet om nytt jobb inom kommunen så jag la betygen åt sidan och började jobb igen. Men jag har bevisat för mig själv att man kan vad man vill. Man får en fantastisk organisationsförmåga när man både ska läsa och sköta hem/barn samtidigt. Jag har blivit mer tolerant gentemot andra. Vi är alla olika, har olika förutsättningar och man kan inte ha sig själv som referens.

Christina valde alltså att sluta läsa, trots att hon kommit in vid högskolan, hennes hemliga dröm sen länge. Det ekonomiska läget bidrog till detta val, ändå lyfter hon fram positiva aspekter av vuxenstudierna som hon har nytta av i livet utanför studierna. Det behöver inte heller alltid vara det ekonomiska läget som innebär ett hinder utan istället bristande förståelse från omgivningen som utgör en mur att ta sig över, Camilla skriver;

Ekonomiskt har det givetvis känts av för mig och hela familjen, men det har inte varit ett hinder, mycket på grund av att min make har ett bra jobb med bra lön, dock har vi fått tänka om vad gäller onödiga utgifter under mina studieår. Istället tyckte jag att det var förståelsen för hur tufft det kan vara att plugga som blivit det största jag har haft att kämpa mot, förutom min egen bristande tro på mig själv. Att be om hjälp med saker hemma har känts dumt, jag har ju ändå varit hemma så mycket tycker dom....ja, men jag har ju inte rullat tummarna när jag varit hemma. Men det har å andra sidan gjort att jag mer känt det som om jag ska minsann visa att jag fixar det...och det gjorde jag ju med facit i hand.

Det Camilla uttrycker är att omgivningen som aldrig studerat i vuxen ålder inte heller förstår hur jobbigt detta kan vara. Att förklara har inte heller hjälpt utan istället blir det lite av en offerrock som Camilla har iklätt sig. Hon beskriver också att det gett henne ytterligare kraft att faktiskt ta sig igenom de svårigheter hon mött och slutligen har hon kommit ut i andra änden med huvudet högt.

Att vara vuxen kan också innebära att informanten som väldigt ung får lov att kliva in i en vuxenvärld och på så sätt också mogna själv, ett vuxenblivande. Maja som via dispens fick börja Komvux vid sjuått års ålder skriver;

Man behandlades inte annorlunda för att man var yngre utan man kom ifrån katt och råttor leken på gymnasiet mellan elever och lärare. Lärarna blev ens vän på Komvux, de engagerade sig och det var ingen som tvingade en. Man var ju frivilligt där. I och med att jag fick stort ansvar för min framtid mognade jag också.

Citatet ovan visar att Komvux också kan betyda att den studerande träder in i vuxenvärlden och finner en mognad. Maja kände ingen gemenskap med jämnåriga på gymnasiet utan tyckte det likade mer en lek, hon längtade efter att få bli vuxen, vilket Komvux gav henne chansen att bli.

5.6 Att vara i en förändringssituation

Vuxenstudier innebär inte bara en förändring ekonomiskt och kunskapsmässigt utan framför allt en förändring som blir kännbar i hela individen, livet förändras från något välkänt och tryggt till något som kan kännas som osäkerhet och rädsla. Att ge sig i kast med något som inte varit en del av ens liv på många år föder både förväntan och rädsla. För att klara av kraven krävs en styrka som ibland kan kännas övermäktig, Josefin skriver;

Jag gick in för att plugga och vände mig ganska fort vid höga betyg på uppgifter. Den andra terminen var hektisk med många prov och inlämningar och ett rasande tempo. Jag minns att det ibland kändes övermäktigt och att jag en gång grät för att jag kände mig stressad. Jag hade fått höga krav på mig själv. Detta gjorde mig dock väldigt förberedd för högskolan.

Citatet ovan visar att istället för att successivt försöka komma underfund med hur studierna bäst skulle utföras valde informanten att ge allt och försöka göra så bra som någonsin gick i alla ämnen. Något som gestaltade sig som stresskänslor, dock blev det en bra erfarenhet och en bra förberedelse inför det som komma skulle. Det blev en bra förberedelse för högre studier som kräver mycket av studenten. Liknande känslor beskriver Camilla i sin text;

Även om jag lärde mig hur jag bäst skulle studera så kändes det ibland som ett berg jag skulle bestiga. Jag minns så väl att jag flertalet gånger inte kunde hålla tårarna tillbaka, men det var framför allt en gång jag minns. Vi skulle i bild visa hur vårt liv sett ut, vi klippte och vi klistrade, skrattade och skojade, men plötsligt när mina bilder var uppklistrade på mitt papper gick det upp för mig att där...på pappret...fanns mitt liv. Det var mörka bilder och ganska dystra men allt avslutades med en sol, det var där jag var just då. Varför hade jag väntat så länge? Det var smärtsamt att se hur jag kastat bort en stor del av mitt liv innan jag hittade rätt, innan jag kom till Komvux.

Det ovan återgivna speglar tydligt hur känslösamt det kan vara att få syn på sig själv i ett nytt ljus. Hur det kan smärta att upptäcka att livet innan varit ett spel för gallerier och att egentligen fanns det så mycket större potential inombords som inte innan fått fritt spelrum. Genom enkla pedagogiska medel få ögonen att öppnas kan också leda till att förändringen kommer till. Det kan också genom en förändrad syn på sig själv leda till fantastiska följder, dock måste tillit och respekt på nytt övas upp efter att ha skadats av tidigare erfarenheter, detta skriver Petra om;

Först året lärde man sig att respektera lärare igen, lärde känna nya människor och man fick nya möjligheter i livet. Mitt nya mål blev att utbilda mig till socionom, kom in men kände mig ej redo. Valde att gå Komvux igen nu på omvårdnadsprogrammet för att få mer kunskap och erfarenhet. Med två praktiker så förändrades min syn på yrket radikalt. Men det största steget var att våga tro på mig själv, därför tog jag itu med min vikt och depression. Utan min kunskap från Komvux hade jag nog aldrig vågat ta det steget. Jag har blivit en stark person med vida allmänkunskaper som idag jobbar inom handikappomsorgen och är nästan 60 kg lättare om kroppen.

Citatet ovan andas en sådan framtidstro och kanske framför allt en glädje över att äntligen ha hittat rätt i livet. Det framgår flera viktiga saker i citatet, dels att informanten med hjälpen från hjälparna på Komvux sätter upp mål att uppnå i livet och dels att om tron på sin egen person stärks kommer också alla murar att till sist rämna och målen uppnås.

5.7 Tidigare skolerfarenhet och inställning till utbildning

Alla informanter har sitt bagage med sig in i den nya situationen som vuxenstudier innebär. Detta blir också den utgångspunkt för hur fortsättningen skall bli och det som avgör hur hög muren de har att ta sig över blir, Lina skriver;

Det som var bra var att vi hade mycket sammanhållning mellan de olika klasserna. Flera ämnen hade vi i tvärgrupper. De flesta lärarna minns jag inte så då förutsätter jag att de var ok. Men min lärare i engelska talade om för mig från sjuan och hela högstadiet att det inte var lönt att jag lärde mig engelska för det skulle jag ändå aldrig bli bra på. Detta följde med mig även på gymnasiet. Tills jag fick en lärare som insåg att helt obildbar var jag inte. Hon ändrade min inställning vilket var viktigt och hon uppmuntrade.

Linas citat visar vikten av att ha lärare som uppmuntrar och tror på en. Detta har följt med i bagaget hon hade med sig in i vuxenstudierna och lärarens viktiga roll var huvudfokus samt blev en drivkraft bakom beslutet för Lina att själv utbilda sig till lärare. Ytterligare tyngd bakom lärarens roll för hur tidig skolgång kan påverka den fortsatta utbildningen och inställningen till sig själv som lärande person visar Birgitta när hon skriver;

Flyttade otroligt mycket och långt de första 4 åren, ett halvår på varje ställe. Missade otroligt mycket, speciellt i svensk-undervisningen. Har fortfarande idag ingen koll på ordklasser och allt vad det heter. När man flyttar mycket blir man gärna frökens och de andra elevernas hackkyckling. Och viljan bland de lärare och personal jag mött, att reda ut och få en elev att trivas var obetydlig. Gymnasiet var ångest. Ville läsa till barnmorska men syokonsulenten på högstadiet tyckte absolut att jag var en typisk kontorsmänniska! Litade på henne och har ånrat det hela livet. Fick ofta höra att jag var lat och det i sin tur berodde på att jag var skilsmässobarn.

Birgitta beskriver en tidig skolgång som följt henne hela livet, vilket i sin tur fått henne att tvivla på sin egen potential. Inte heller expertisens hjälp vid val av gymnasieutbildning föll inom ramen för informantens egen vilja, hennes drömmar ansågs felaktiga och ej passande. Givetvis påverkar sådant den fortsatta inställningen till utbildning, när ingen lyssnar till vilka önskemål som finns är uppgivenhet nära förestående och tvivlet på sig själv fortsätter gro.

Ytterligare bevis på att om potentialen hos elever inte tas tillvara kan detta påverka dem hela livet, vilket Natalie ger sin syn på när hon skriver;

Tja..första terminen i ettan var bra. Då hade vi en vikarie som var snäll och brydde sig om oss ungar. Sen fick vi vår ordinarie lärarinna och hon var en häxa i mänsklig förklädnad. Funderar fortfarande, 27 år senare på att skicka ett mail till henne och tala om för henne att hon sabbat hela min skolgång. Generellt sög grundskolan getpung!! Ingen individuell anpassning efter barnens förmåga och jag lyckades aldrig få några vettiga betyg, trots att jag var väl medveten både om att jag hade högre IQ än de andra och bättre ”läshuvud”. Gick inte 8:an över huvud taget och 9:an gick jag ut med ett snitt på 1,9. Gymnasiet var väl lite roligare, men p.g.a mina betyg från grundskolan så blev jag insopad på ”konsumtion” vilket var linjen där alla hamnade som inte kom in på nåt annat ställe.

Natalie är väl medveten om att hon mycket väl kunde prestera bättre än vad resultaten visade. Frustrationen över sin lott i livet framgår tydligt i den frispråkliga texten, men det visar också att mycket funderingar över hur skolgången med mer och bättre stöd kunde gestaltat sig och medvetenheten om hur sorteringen av människor som bra eller dåliga kan gå till tydliggörs. Den tidigare skolgången och den negativa erfarenheten av denna har påverkat val för Natalie genom hela livet. Det kan också vara eleven själv som påverkar hur inställningen till utbildning och skola blir, men också att personliga händelser lätt blir det som avgör hur utgången blir, Josefin skriver;

I åk 1-6 tyckte jag skolan var rolig och jag hade lätt för mig. I åk 7 – högstadiet var mycket nytt. Även om det var samma skola så kunde jag inte riktigt koncentrera mig på skolarbetet längre. Nya klasskompisar, massor av killar och jag tror att jag var lite av klassens clown som hela tiden skulle ha uppmärksamhet. Jag trodde nog att jag var rolig men inser nu att många kanske kunde vara trötta på mig. I sjuan inträffade också en sorglig händelse i familjen då min lillasyster gick bort och det använde jag eller som en orsak av detta blev jag väldigt upprorisk och obstinat. I åttan och nian mognade jag något och kunde gå ut nian med bra betyg. [...] I gymnasiet var det likadant som i sjuan. Ny skola, nya killar och jag uteblev från lektioner eller försökte underhålla de andra. I tvåan och trean tog jag mitt förnuft till fånga, men i åk 3 hände ytterligare en tragisk sak, min bästa vän dog, jag tror inte mitt skolarbete blev lidande men under dessa åren levde jag för fritiden och helgerna. Direkt efter gymnasiet började jag på högskolan och sjuksköterskeprogrammet. Läste dock bara en termin. Kände att jag ej var mogen för det och

saknade erfarenheten. Dessutom tyckte jag åter igen att fritid och helger var viktigare och ville inte plugga så hårt som det faktiskt krävdes.

Trots att skolgången startade som något som var rolig och givande ledde ungdomsåren till att fokus flyttades från skola till något utanför. De tragiska händelser som skedde togs inte heller riktigt om hand på ett betryggande sätt och informanten valde en egen lösning på det hela. Ändå har skolgången fungerat och en tänkt utbildningsväg på högre instans inleddes, dock avbryts denna eftersom mognad och motivation saknades just då. Betydelsen av att lärare och annan personal i skolan verkligen ser sina elever för att deras inställning till utbildning och syn på sig själva är stor, detta återger Christina när hon skriver;

I grundskolan var det ingen som brydde sig om mig som person. Viljan att lära blev stor på Komvux, för att visa mig själv och för att om lärarna gav mig så mycket av sin tid ville jag också ge tillbaka genom att prestera bra.

Christina beskriver hur viktigt det är med ett givande och ett tagande. Om skolan ger av sig själv blir viljan också större hos eleven att göra det samma. Betydelsen av att ses som en individ framgår också tydligt, om ingen bryr sig om eleven som person är det lätt för denna att falla mellan stolarna och förbli anonym, med utgången att tvivel på den egna förmågan föds. En annan aspekt som lyfts fram i narrativen (livsberättelserna) är hur olika stadier i skolan skiljer sig åt och inte förbereder eleven för det som komma skall. Den dåliga förberedelsen kan leda till att motivationen försvinner vilket Lars skriver om;

Jag hade väldigt lätt för grundskolan så när jag kom till gymnasiet hade jag oerhört svårt att anpassa mig. Innan hade jag fått allting gratis genom att bara hänga med på lektionerna, nu gick inte det längre, man kunde inte bara "glida med" som förr. Mitt intresse dalade markant för studierna och orsaken kan jag se nu i efterhand, jag hade ju ingen som helst studieteknik. På gymnasiet fanns det nog bra lärare men jag fattade nog inte att jag skulle ta vara på det som erbjöds....och gymnasiet gick jag nog på mest för att kompisarna gick där, hade ingen plan liksom.

Lars pekar på en ytterst viktig aspekt för att studier skall lyckas, studieteknik. Genom att inte ha behövt hjälp med detta under grundskoletiden blev mötet med gymnasiet som ett hinder som istället för att motivera gjorde tvärtom. Han menar också att hans brist på framtidsvision i sitt eget liv valde utbildning mest för att kompisarna gjorde det, vilket ledde till att vuxenutbildningen blev räddningen när tankarna väl samlats kring vilken framtid han önskade sig.

Petra tar upp något som hon upplevde som kränkande och därmed påverkat hennes inställning till lärare som inte ser dem de har framför sig på ett korrekt sätt, samt att det visar en förakt inte bara mot elever utan kanske också mot kollegor som undervisar på andra program på gymnasiet, Petra skriver;

På gymnasiet gick jag konst och formgivning, jag valde att glida genom gymnasiet på grund av mig själv, jag var alltid överviktig och att vändas av folks blickar och kommentarer varje dag var inte roligt. Jag valde att ge allt på de praktiska ämnena för då var jag inte bland de okända eleverna. Konsten hade sina egna salar och där gömde jag mig för det mesta. Fick högsta betyg där men precis G i övriga ämnen. Mina bildlärare var guld värda med sina härliga livssyner och de gjorde ingen skillnad på mig för mitt utseende, de såg min potential som människa. Hade ett flertal lärare som yttrade sin avsky för ”lata” estetelever och det tog glädjen ur studierna.

Citatet ovan visar på viktiga aspekter i skolans värld, att vissa ämnen är viktigare än andra och har högre status. För Petra var konsten det hon brann för, det hon verkligen kunde och därmed lyckades med. Att då få höra att esteteleven anses vara lat slår undan benen och det visar samtidigt att de estetiska ämnena inte har samma höga status som de rent teoretiska ämnena i mångas ögon, vilket ger en skev bild av skolan till eleven.

5.8 Motiv, motivation och förväntningar

Motiven för att välja att studera i vuxen ålder kan givetvis vara av varierande art. Beroende på vad motivet är påverkar det också i sin tur hur hög motivationen är och därmed också förväntningarna. Gemensamt för informanterna i undersökningen inför denna uppsats är dock

att alla sökt sig till Komvux på eget initiativ, dock skiljer sig både motivationen och förväntningarna åt. Lars skriver;

I och med min studietrötthet under gymnasietiden så blev ju inte betygen heller så bra. Jag sökte vuxenutbildning för att läsa upp betygen för att ha något som helst val inför framtiden. Från början tyckte jag väl att Komvux var lite mossigt..men jag ändrade rätt snabbt uppfattning när jag kom dit.

Lars motiv var att försöka arbeta upp sina betyg för att kunna ha en större valmöjlighet i fortsatta val inom utbildningsväsendet och därmed välja något som hade med hans intresse att göra. Inledningsvis var inte motivationen på topp men ändrades när också intrycket av Komvux visade sig bättre än förväntningarna tidigare varit.

Flera av informanterna har valt att utbilda sig i vuxen ålder på grund av att förutsättningar på arbetsmarknaden kräver det. Nya direktiv i kraven på utbildning har fått flera av dem att sätta sig i skolbänken igen, Birgitta skriver;

Under gymnasietiden där jag gick en 2-årig linje ingick praktik, denna gjorde jag på Handelsbanken. Jag jobbade där första sommaren efter studenten och då blev en tjänst ledig. Alla tyckte att jag skulle passa perfekt. Men nya direktiv gav gällande att man skulle ha gått en 3-årig linje, så jag fick sluta. Men jag beslöt mig för att läsa in 3-årig Ek-linje på Komvux. Läste upp många betyg, främst i matte från en 1:a till en 4:a, läraren gjorde matte roligt och intressant och begripligt. Komvux-tiden var helt olik alla mina andra erfarenheter från skolan. Nu var jag inte lat och 2:a-klassens medborgare längre, jag var jag.

Birgittas motiv var som det framgår av texten att för att få en bättre chans på arbetsmarknaden läsa upp sig från sin tvååriga gymnasieutbildning till den treåriga som enligt nya direktiv var det som för en anställning krävdes. Motivationen kan till en början betraktas som obefintlig hos Birgitta eftersom hon inte visste vad hon hade att förvänta sig, detta rådde en inbjudande atmosfär och ett utmärkt lärararbete bot på och motivationen ökade, vilket inte minst syntes på prestationen Birgitta utförde och ökade sina betyg. Ytterligare en av informanterna, Lina

beskriver hur hon beroende på enbart en tvåårig utbildning från gymnasiet valde vuxenstudier;

Jag bestämde mig för att jag ville börja studera på högskolan. Detta krävde att jag läste in några ämnen då jag gått 2-årig ekonomisk linje på gymnasiet. Jag valde då att repetera alla ämnen som krävdes för att få en bred behörighet till högskolan. Det var trots allt 17 år sedan jag tog studenten. Det var en ny situation att sitta i skolbänken igen och nu av fri vilja. Vi var ett gäng som gick dit för att vi ville och hade kul medan vi lärde oss, man fick en annan syn på vad man behövde kunna och varför. Det fick mig att se möjligheter att skaffa mig en högre utbildning och få ett nytt yrkesliv, det fick mig att välja att bli lärare själv.

Lina hade innan hon började med vuxenutbildningen bestämt sig för att skaffa sig en akademisk utbildning, men inte vilken. Hon beskriver sitt motiv och sin motivation, hon visste åt vilket håll hon ville, men hon skriver samtidigt om andras motivation;

Komvux är en vuxenutbildning men tyvärr var det väldigt många unga som gick där för att de inte fått tillräckligt med betyg på gymnasiet. De var inte mer motiverade nu och detta drog ner motivationen i gruppen ibland. Man irriterade sig ibland på dem som bara dök upp ibland och som man till råga på allt var tvingad att gruppjobba med.

Citatet ovan delger att dynamiken i en grupp på en vuxenutbildning kan utsättas för påfrestningar då olika åldrar skall dela utbildningsplats eftersom motivationen kan vara olika hos eleverna ibland beroende på mognad. Men genom uttalandet Lina gör, förklarar hon samtidigt att hennes motivation var hög och att förväntningarna hon hade fick sina törnar när allas motivation ej var likvärdig, dock upprätthölls hennes motivation och målet uppnåddes. Lina skriver om att det var yngre deltagare som saknade motivationen, detta visar dock Maja en helt annan bild av som väldigt ung på vuxenutbildningen, hon skriver;

På gymnasiet gick jag ett år på Barn och Fritidsprogrammet. Jag hade otur att få väldigt dåliga lärare i de viktiga kärnämnen. Engelskläraren tyckte det var roligare att prata sport (på svenska) med killarna och man fick ingen undervisning. Jag kände att det inte ledde till någonting och

valde att vända mig till Komvux vid 17-års ålder. Mina klasskompisar var också väldigt slappa och halva klassen saknades ofta. Jag ville så gärna få min gymnasiekompetens och på Komvux fanns möjligheten att själv skraddarsy ett program som passade mig. Jag hade höga förväntningar och förhoppningar som också uppfylldes.

Majas citat visar att undantag finns och att inte alla unga vuxenstudenter har dålig motivation. Hon visar också att de hon ville komma ifrån kanske är de samma som senare hamnade på vuxenutbildningen med viljan att läsa in betyg de misslyckats med i gymnasiet. En annan viktig aspekt Maja lyfter fram är möjligheten på Komvux att skraddarsy sin utbildning, något som inte i samma utsträckning som idag var möjligt på gymnasiet.

Ibland sker saker på arbetsplatser som leder till att personal måste sägas upp eller att förutsättningarna för fortsatt arbete förändras. Detta kan som i några informanternas fall resultera i vuxenstudier, Josefin skriver;

Att börja på Komvux var egentligen inget lätt val. Jag jobbade inom vården och trivdes bra med det. Jag fick vikariat efter vikariat på en ortopedavdelning och låg högt på LAS-listan. Snart var det min tur att få fast jobb. Då blev jag gravid och trots att jag hoppade in och jobbade när barnet endast var 4 månader sa min arbetsgivare att jag nog halkat låååångt ner på LAS-listan. Då fick jag nog och sökte alternativa vägar. Jag hade ingen aning om vad jag ville bli men började läsa in flera A och B-kurser på Komvux. Jag hade också en kompis som pluggat på Komvux i en termin innan jag började. Antagligen var det hennes prat som fick mina tankar att börja gro.

Josefin beskriver sin situation som icke fast anställd vid graviditet halkade ner på rankingen för att erbjudas tjänst, vilket i hennes fall blev droppen som fick bägaren att rinna över och hon valde att gå vidare. Först villrådlig men med inspiration från en vän som varit nöjd med sin start på Komvux sökte även Josefin sig dit. Utan att till en början ha en färdig plan över vart studierna skulle leda henne resulterade det i slutänden i högskolestudier. En annan av informanterna fick också på grund av omständigheter på arbetet sin möjlighet till studier, Christina skriver;

Jag började läsa vid Komvux för att vi hade problem vid en omorganisation på jobbet, plus att de som inte hade en 3-årig gymnasieutbildning kunde gå något som hette kunskapslyftet och få ganska förmånliga bidrag. Det var med stor förväntan jag anmälde mig till först grundskolekompetens och allteftersom självförtroendet växte byggde jag på med både en gymnasiekompetens och en högskolekompetens.

Citatet ovan visar hur många fått en andra chans via kunskapslyftet, främst under 1990-talets ekonomiska svacka, då också många annars skulle blivit utan arbete. I stället gav kunskapslyftet dem möjligheten att som Christina ovan läsa till sig såväl gymnasiekompetens som högskolekompetens. Dessutom var det förmånliga ekonomiska villkor för de studerande vilket säkerligen medverkade till att många valde vuxenstudier. Det kan också röra sig om en situation där arbetslöshet och sociala åtgärder leder till att en individ hittar till vuxenutbildningen, Natalie skriver;

Jag hade flyttat till X-stad och blev placerad i åtgärd av sociala, detta var 2008. Så jag satt i arbetsförmedlingens datorsal och då var där en kille som satt bakom mig, som sa att han sökt undersköterskeutbildningen vid Komvux. Jag hade kollat efter den, men inte hittat den, men nu berättade han var jag kunde hitta den. Detta var dagen innan ansökningstiden gick ut så det var mest en ansökan på infall. Sen kom jag in och med dessa lärare kombinerat med problembaserat lärande, så var det en av de roligaste saker jag gjort. Älskar att plugga, men vill verkligen inte jobba inom vården, så jag bestämde mig en gång för alla att jag vill upp på högskola.

Det ovan återgivna beskriver att informanten trots sin situation blickade framåt och verkligen sökte en lösning på sin sits. Genom kontakt med andra som funderade i samma banor vågade hon ansöka och detta ledde i förlängningen till en ny syn på sig själv och nya drömmar föddes. En annan av informanterna började sin vuxenutbildning efter att ha drabbats av en arbetsskada vilket föranledde en vilja att förändra sitt liv, Camilla skriver;

Jag råkade ut för en arbetsskada som inte var mitt fel utan det var brister på arbetsplatsen som gjorde att jag drabbades. Dock fick jag ingen ordentlig ersättning varken av arbetsgivaren eller av försäkringar, allt jag fick var ett fördärvat ben och ett ärr för livet. Detta gjorde att jag började tänka att jag ändå måste vara värd mer än att bara slänga på tippet. Jag sökte en utbildning på Komvux och kom in. Jag var motiverad så till vida att jag ville förändra mitt liv, men jag var

samtidigt livrädd för att inte klara av det. Det var ju massor med år sedan jag pluggat och när jag gjorde det sist var det ingen hit, trodde inte så högt om mig själv så mina förväntningar var nog mest en osäkerhet och en rädsla. Men döm av min förvåning när detta blev det bästa jag någonsin gjort och inte bara det, jag lyckades hur bra som helst, men inte utan hjälp så klart.

Camilla uttrycker med en ärlighet hur skräckinjagande omställningen från att vara i en trygg arbetsvärld till att slängas in i en okänd studievärld kan kännas för en vuxen person. Motivet var för henne att vilja förändra sitt liv till något bättre och utifrån det fanns motivationen att våga göra valet, men förväntningarna kände hon en osäkerhet inför eftersom hon inte visste vilka förväntningar hon vågade sätta upp utifrån sina tidigare erfarenheter inom skolans värld.

6. Diskussion och sammanfattning

Nedan kommer att föras en diskussion rörande de utmärkande drag och kategorier som framkommit i narrativen (livsberättelserna), samt de tolkningar som gjorts utifrån närläsning av dessa. Tolkningarna utgår från undersökarens förmodade förförståelse rörande ämnet, men också sådant som uppenbart skiljer sig från denna förförståelse. Paralleller till relevant och tidigare genomgången litteratur kommer även att dras för att understödja det framkomna. Det kommer också att föras en diskussion utifrån de problemformuleringar som inledningsvis i uppsatsen sattes upp som riktmärke för undersökningen. Efter den allmänna diskussionen utifrån det resultatet visat, kommer även en metoddiskussion att göras för att ytterligare peka på fördelar respektive nackdelar med vald metod. Detta följs av en pedagogisk implikation, för att ytterligare försöka lyfta fram vad som är viktigt med tanke på vuxenutbildning. Avslutningsvis kommer en blick på vad fortsatt forskning i ämnet skulle kunna innehålla.

6.1 Diskussion

Detta är en uppsats som haft som syfte att bidra till en större kunskap rörande ämnet samt att väcka ytterligare intresse för det som kan ses som en av grundbultarna i det vi allmänt kallar det livslånga lärandet, nämligen studier vid Komvux. Det har också varit ett av syftena att försöka framhäva den betydelse det kan ha att hela livet få möjlighet att både som person och som vetande människa växa för att kunna vara en del av ett föränderligt samhälle. Detta syfte har omvandlats till två olika problemformuleringar, där den ena behandlar om studier i vuxen ålder kan leda till en ny syn på sig själv, på ett personligt plan men också som lärande människa och kan synen på kunskap förändras i takt med att individen själv genomgår en förändring? Det andra jag velat ha svar på är vilka faktorer informanterna lyfter fram som betydande och bestående efter att ha genomgått en vuxenutbildning och hur har dessa faktorer betydelse i ett vidare perspektiv? Detta är frågor som genom en genomgång av tidigare forskning som underlag och bakgrund söker sina svar i en kvalitativ studie i form av insamlade och närlästa narrativ (livsberättelser). En undersökningsgrupp bestående av nio personer har fått nedteckna narrativ (livsberättelser) där deras upplevelser och erfarenheter av såväl tidigare skolgång som genomgången vuxenutbildning vid Komvux finns i fokus. Genom att delge sina tankar på ett personligt sätt blir också det som ligger till grund för resultatdelen i

uppsatsen en genomtänkt och ärlig berättelsekavalkad, där så många röster som möjligt har fått lov att ta plats. För att få en så bred och djupgående grund som möjligt att jämföra informanternas narrativ (livsberättelser) med har en tillbakablick på vad tidigare forskning sagt gällande ämnet. Som en introduktion valde jag dock som undersökare att beskriva företeelsen vuxenstudier inom Sveriges gränser relativt ingående eftersom detta är viktigt att ha med sig för att förstå dagens vuxenutbildning. Ett land som Sverige har alltid haft ett gott anseende vad gäller utbildning och redan tidigt förstods vikten av att ge även vuxna människor en andra chans, inte minst för att klara samhällets nya högt ställda krav. Dock var det inte förrän på 1960-talet som det vi idag känner som Komvux såg dagens ljus. I regeringens proposition 2000/01:72 framgår det att Sverige sedan 1960-talet legat i absoluta framkanten vad gäller satsningar på utbildning av vuxna. I samma takt som samhället ställer nya krav får också vuxenutbildningen olika förutsättningar och betydelser.

Särskilt är det tre typer av målgrupper som sätts i första rummet som viktiga att satsa lite extra på för utbildandet i tidigare forskning. Björlin m.fl. (1990) talar om dessa olika målgrupper inom vuxenutbildningen, några alltså mer betydelsefulla än andra att lägga särskild vikt vid. Inom dessa grupper är spännvidden stor för hur de närmre skulle beskrivas och de är alltså ingen homogen grupp som alltid ser ut på ett visst sätt och inte heller kräver de samma resurser. Den första kategorin inom målgrupperna lyfts korttidsutbildade fram som motståndare. I undersökningen framkommer glädjande nog att ingen av informanterna kan räknas till denna grupp. Alla har fullgjort såväl grundskola som gymnasieskola, dock finns det några som endast studerat två år vid gymnasiet eftersom denna möjlighet fanns på den tid det var aktuellt. Detta leder så småningom till att ett tredje år fått läggas till i studierna om en chans på arbetsmarknaden skulle vara möjlig för flera av informanterna.

Vad som tydligare framgått är istället att ett missnöje fanns med de egna betygen i kombination med insikten att dessa ej ledde vidare om de inte förbättrades eller byggdes på. Detta har för informanterna varit den betydande faktorn i valet att börja studera i vuxen ålder. Orsaken till att betygen från tidigare skolgång ej blivit till belåtenhet har flera orsaker. Inte minst spelar negativa upplevelser en betydande roll samt det Andersson (2005) pekar på vara karaktäristiskt, att komma från studieovana hem. Detta visar citat som *"ingen jag känner hade innan studerat"* eller *"min släkts arbetarbakgrund ställde till det, trodde inte vi var till för*

annat än att jobba och slita”. Steget in i studier kan med den inställningen med sig i bagaget kännas som en oerhört stor mur som måste bemästras, vilket informanterna med studieovana hemförhållanden också lyckats med. I och med övervinnelsen av sin egen negativitet inför studier blir också vinsten så mycket större personligen för individen, som får en större tro på sin egen förmåga.

Den andra av de målgrupper Björlin m.fl. (1990) tar upp som särskilt viktiga att satsa på utbildningsmässigt, är det de kallar den resurssvaga gruppen. I undersökningen framkom inte några indikationer alls på att informanterna haft problem med varken läs eller skrivsvårigheter, vilket gör att den delen av Björlins beskrivning av målgrupp därmed försvinner. Däremot påpekar de att inom den resurssvaga kategorin ingår även individer med psykiska eller fysiska handikapp. De går inte närmre in på vilken typ av handikapp som avses när de innefattar dem i en resurssvag kategori, vilket föranleder mig som undersökare att fritt tolka de framkomna resultat som uppsatsen givit. I den för uppsatsen utförda undersökningen framgår att blygsel, övervikt och dåligt självförtroende är ingredienser som för informanterna blivit till hinder som måst besegras på vägen mot utbildning och inte minst har det tagit såväl energi som glädje från dem tidigare i livet, vilket givetvis påverkar även vuxenstudierna. Dock vittnar informanterna om att den acceptans de mötte och den förnyade tro på sig själva som Komvux som hjälpare gav dem upphävde det som kan ses som ett tidigare handikapp. Detta kan också stämma väl överens med det Andersson (2005) menar är en negativ inställning till studier på grund av incidenter som skett i tidigare skolor. De informanter som på grund av till exempel blygsel eller övervikt känt sig kränkta av såväl lärare som medstudierande har absolut en negativ inställning till att gå i skolan och detta tar de med sig in i stundande vuxenstudier och känner en ovilja till att börja med. Dock vittnar flera informanter om hur bemötandet på Komvux fått dem att känna sig accepterade för dem de är och det de tidigare sett som orsaken till varför de känt obehag och känt sig kränkta vänds istället till något de med positiv inställning vill arbeta vidare med och förbättra.

Den tredje av Björlins m.fl. (1990) i litteraturen upptagna målgrupper är den som på grund av social utsatthet på ett eller annat sätt saknar ett socialt skyddsnät som kan bära upp dem. I undersökningen framgår att det finns de informanter som bär upp socialbidrag som enda försörjning och därför väljer att börja studera, för att ta sig ur en hopplös situation. Detta

skulle kunna utvecklas till en motståndare för informanten, men denne väljer istället att fortsätta läsa trots sin dåliga ekonomiska situation, vilket säger mycket om informanten men kanske mer om hur lyckad vuxenutbildningen varit. Men vanligast är den kategori inom denna målgrupp som på grund av arbetslöshet eller hotet om sådan väljer vuxenstudier som vägen ut ur något som kunnat bli en ond cirkel. Här skulle även de som Andersson (2005) talar om som har en låst livssituation kunna inräknas. Att sakna jobb, inkomst, stöd eller möjligheten att själv se en ljus framtid, kan om något kallas en låst livssituation. I detta innefattar Andersson (2005) även de som av familjeskäl tvivlar på om de kan eller orkar studera. I uppsatsens undersökningsgrupp hittas flera exempel på tvivlet som föds av att vara vuxen och därför ansvara för såväl sig själv som familj och hem. I något fall var det också det som blev krävande och därför medverkade till att fortsatta drömmar inom studiernas värld gavs upp. Dock har de flesta informanter tack vare sin tid vid Komvux hamnat i en betydligt bättre social situation eftersom studierna lett till högre utbildning eller arbete. Det är slående hur flera av informanterna beskriver det de varit med om som en klassresa där de själva varit resledaren och guidat sig själva in på rätt bana, men inte utan Komvux som hjälpare.

Det finns också andra målgrupper, men enligt forskningen är de inte riktigt lika viktiga, dock visar uppsatsens undersökning lite andra synvinklar på detta och frågan är om inte tiderna åter igen förändrats och därför är målgrupperna på väg att göra det samma. Vad som är gemensamt för alla oavsett vilken målgrupp det talas om är att de är vuxna och därmed har andra behov och bagage med sig in i studierna. Det är vanligtvis andra problem som pockar på uppmärksamhet utöver det studierna kräver, sådana som inte ungdomsskolan behöver engagera sig i och inte heller har kunskap om. Det är också karaktäristiskt att de vuxenstuderande är i en förändrandesituation där just hindret att vara vuxen kan vara den största hindrande muren att ta sig över. Detta eftersom att alla referenser den vuxna har att jämföra med går lång tid tillbaka, till den egna skolgången i unga år som inte alltid varit till belåtenhet. Den tidigare skolerfarenheten hänger också mycket samman med hur inställningen till utbildning generellt upplevs, har ungdomsskolan på något vis varit betungande är också inställningen till hur vuxenstudier skall klaras av betydligt mer oroväckande. Känslan av att inte riktigt räcka till samt en svag tro på sig själva som lärande personer känns igen hos flera av informanterna i undersökningen. Det lyftes också fram i tidigare forskning hur vitt skilda motiven till att börja studera i vuxen ålder kan vara, så också i undersökningen. Motiven

hänger även samman med såväl motivationen som de förväntningar individen har inför stundande studier.

Den målgrupp som är vanligast förekommande i undersökningen i uppsatsen är den som Björlin m.fl. (1990) menar är de som vill förändra sitt liv genom att studera vidare vid högskola eller universitet. Denna grupp är relativt motiverad att läsa och lära sig, dock inte utan att känna sig ringrostiga till en början om det var många år sedan studier senast företogs. Dock är det inte heller ovanligt att individen till en början inte visst vad studierna skulle leda till, men senare blivit inspirerade av det de mött på Komvux och därigenom har nya drömmar rörande studier vid högskola eller universitet fötts. Dock stämmer inte resultatet i uppsatsen riktigt överens med vad Björlin m.fl. (1990) menar, att de som av fri vilja väljer att studera i vuxen ålder också skulle ha positiva upplevelser från tidigare skolgång samt att de kommer ur studievana hem. I stället har undersökningen gett prov på att negativa upplevelser från tidigare skolgång har vänts till något positivt på Komvux och att de flesta av informanterna inte heller kommer från studievana hemförhållanden.

Den röda tråden genom alla narrativ (livsberättelserna) är dock att det rör sig om vuxna människor med olika bagage med sig in i de nya gruppkonstellationerna. Slående är också att alla ser sig behandlade för vad de är, vuxna. Detta skänker ett lugn, eftersom informanterna blir sedda för vad de är. De flesta hade också en rädsla för att det skulle bli som det tidigare varit, i den traditionella skolan, den de flesta inte ansåg passa dem. Men samtidigt är de medvetna om att denna känsla kan härröras från en omognad då och en mer mogen inställning nu när vuxenstudier skulle företas. Björlin m.fl. (1990) lyfter fram att det är av yttersta vikt att de som möter de vuxna studerande också måste vara medvetna om att det är olika individer med olika bakgrund och olika framtidsplaner de har framför sig. Detta tycker jag framgår bra i narrativen (livsberättelserna), hur väl detta lyckats.

Parallellt med den röda tråden om vuxenhetens varande löper en annan röd tråd och den handlar om att vuxenstudier är en förändringssituation för alla deltagarna. Precis som Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) skriver så är det en situation som ibland kan ses som krisartad som leder till beslutet att börja studera i vuxen ålder. Det kan handla om att

individen kommer till en punkt där det är enda utvägen eller alternativet, men det kan också vara en punkt i livet där individen vill att det ska ske en förändring för att livet ska bli mer innehållsrikt. Hur det än är så är individen väl medveten om att det kommer att ske en förändring och denna vet de också kan kännas. Flera informanter vittnar om att det var med både svett och tårar studierna fortlöpte, en vilja att visa för andra eller sig själv att de kunde, ledde ibland till stress och otillräcklighetskänslor. Det är inte heller en förändring som enbart drabbar den som studerar, utan alla i dennes omgivning känner av det. En informant vittnade om att det ibland var svårt att få gehör hemma, att de inte förstod hur mycket arbete som krävdes av en vuxenstuderande. Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) menar att erkännandet från omgivningen är mycket viktig såväl från lärare, medstuderande och omgivning. Dock framgår det av narrativen (livsberättelserna) att det är vanligare med erkännande från lärare och medstuderande än vad det är från omgivningen. Detta i sin tur hänger samman med att de som inte själva studerat i vuxen ålder inte heller vet vad det innebär, utan deras referenser sträcker sig till när de själva gick i skolan vilket var i ungdomsåren, då de inte hade samma krav på sig som en vuxen idag har.

Mest slående har det som rör informanternas tidigare skolerfarenheter varit att läsa och tolka. Tack vare att Komvux finns har också många viktiga människor fått ytterligare en chans att visa sin potential, något som på grund av olika anledningar fått stå till sidan tidigare i livet. Det ger inte minst en bild av hur många barn och ungdomar varje dag har det i skolan, något som varje dag bygger en liten bit till på muren som senare i livet blir det som måste bemästras för att förverkliga den egna potentialen, likt informanterna i undersökningen. Det är också lättare att förstå rädslan inför studier i vuxen ålder om bakgrunden till varför inställningen till skolan blivit som den blivit. Flera av informanterna vittnar om en osynlighetskänsla, kränkningar, tragedier och nonchalans i sina tidigare skolminnen, vilket för mig som undersökare ter sig övermäktigt, ändå visar deras styrka att det är möjligt att gå vidare och nå sina drömmar med hjälp på vägen, i detta fall Komvux. Björlin m.fl. (1990) pekar på en viktig aspekt som också informanterna uppmärksammat och det är faktumet att när de mötte vuxenutbildningen var det en ny typ av undervisning som visades upp. En förändrad form att lära, något som skilde sig från hur tidigare skolverksamhet sett sig för dem. De lyfter fram sådant som att lärarna brann för sina ämnen på ett helt nytt sätt och därmed inspirerade den studerande till att intressera sig för ämnena. De lyfter också fram hur viktigt det var att få lova att samarbeta med andra i samma situation och genom olika arbetsmetoder få lov att upptäcka

hur kunskap bäst lärs in. Viktigt är också att flera av informanterna påpekar att de för första gången i sitt liv fått en studieteknik, vilket ingen brytt sig om att trycka på som viktigt i deras tidigare skoltid. Med rätt studieteknik gick också studierna lättare och därigenom blev det lättare för den studerande att se syftet och nyttan med studierna vilket också Assarsson och Sipos – Zackrisson (2006) skriver om.

Inte minst har syftet med uppsatsen tydligt kunnat ses i ljuset av det informanterna delgivit. Målet var att lyfta fram en större kunskap samt öka på intresset för det som i vardagsmun kallas det livslånga lärandet. Detta lärande som alltså skall följa individen genom livet har inte minst blivit en av huvuddelarna i resultatet, där informanterna genom att ärligt och trovärdigt återge hur deras egen situation och upplevelse av Komvux också många gånger fött en vidare vilja att lära. I syftet innefattas även att se skillnaden mellan ungdomsskolan och vuxenutbildningen, flera av informanterna har också tagit upp denna skillnad som betydande, vilket i förlängningen borde vara av intresse att se närmre på, för att åstadkomma ett närmande och möjligen en förändring. Betydelsen av att som människa växa genom att få möjlighet till detta i en miljö där olikheter är accepterade och kanske också det som får människor att våga växa är det som tydligast framgått i narrativen (livsberättelserna). Som konkretiserat syfte var detta en av problemformuleringarna, frågan om studier i vuxen ålder kan leda till en ny syn på sig själv på flera plan. Detta har informanterna vid flera tillfällen dryftat, hur de med förvåning sett sig själva i ett nytt ljus och därmed införlivat en ny tro på sig själva som lärande individer. De former av undervisning som Komvux presenterat för dem har också fått dem att förutom lära sig också se kunskap som något konkretiserat och viktigt att ha med sig resten av livet. Men det har också fött en vilja att fortsätta lära sig, det livslånga lärandet har tagit vid.

Det var också viktigt att få fram vilka faktorer som efter studier i vuxen ålder för informanterna blivit bestående och betydande, också detta formulerades som en fråga att ta reda på under arbetet med uppsatsen. Detta skall också tilläggas är faktorer som klart och tydligt kan visa sig ha betydelse för informanterna i ett vidare perspektiv sträckande utanför skolvärlden, sådant som blir en del av det livslånga lärandet. Flera informanter lyfter fram ”livsförändrande” som en sådan faktor, något som likt en startpunkt för det nya livet finns som grund för resten av livet, vilket i hög grad stämmer överens med det Larsson (1996) talar

om när sambandet mellan vardagsmänniskan och studerandemänniskan också gör vuxenutbildningen meningsfull. Det är inte heller bara en förändring i form av nytt arbete eller vidare studier utan kanske framför allt en förändrad syn på sig själv som duglig människa som kan mer än vad som någonsin framgått tidigare. En annan faktor är ”utmanande”, detta kan ses som ytterst viktigt att ha med sig, att ha klarat av den stora utmaning som Komvux varit, vilket blir till något som mycket ställs i jämförelse med vidare i livet, om den utmaningen kunde klaras av, kan vad som helst klaras av. Alla informanter lyfter fram ”respektfullt” som en viktig faktor och detta ser jag som det mest betydande att ha med sig som bestående lärdom i livet. Med en ödmjuk och respektfull inställning till omgivningen samt de uppgifter som skall bemästras är också mycket vunnet. Den respekten informanterna mött i sina vuxenstudier har också varit något som till skillnad från de upplevelser de haft med sig från tidigare skolår hjälpt till med livsförändringen för dem. Genom att bli visade respekt kan de också inför sig själva erkänna en respekt för sin egen person, något som i ett vidare perspektiv gör dem till mer redo för ett liv med utmaningar.

Eftersom metoden som använts i undersökningen hörande till uppsatsen är en studie i form av insamlade narrativ (livsberättelser), passade också teorierna som använts ypperligt. Den hermeneutiska teorin i kombination med den narratologiska, vilka båda två fokuserar på den skrivna texten, förståelsen och tolkningen av denna. Som en grund för resultatet i uppsatsen finns alltså undersökningsgruppens delgivelser av sina narrativ (livsberättelser) och som tolkare finns jag som undersökare. Med en viss förförståelse och egen erfarenhet lyfts informanternas ord fram på ett öppet och tolkande sätt. Inom samma kategorier som tidigare forskning kretsat kring samt de handlingsfunktioner (aktanter) som narratologin kan dela in uppsatsens område i rör sig resultatdelen strukturerat framåt.

6.2 Metoddiskussion

Valet av metod stod redan från början väldigt klar, mycket beroende på vad min vilja att få fram var, samt att eftersom mina ämnen som ämneslärare är sådana att texter alltid har en framträdande och betydande roll, vilket de också i undersökningen har. Användandet av en kvalitativ undersökning i form av narrativ (livsberättelser) ansåg jag också kunna tillföra uppsatsen sådant som bäst lyfte fram det syftet efterfrågade. Det var alltså informanternas

narrativ (livsberättelser) som var huvudfokus i undersökningen, dock hade mer tid till förfogande för arbetet med uppsatsen kunnat tillföra ytterligare en dimension i form av djupintervjuer som förlängning på de redan skrivna narrativen (livsberättelserna). Vid en intervjusituation kan så mycket mer utläsas än det skrivna menar Trost (2005) eftersom ett personligt möte kan ses som ett vidgat textbegrepp där talet och kroppsspråket ger ytterligare tyngd till det skrivna och uttalade. Ändå konstateras att de skrivna narrativen (livsberättelserna) mycket väl uppfyller det jag hade för avsikt att undersöka. Min vilja var att få informanterna att återge sina upplevelser av sin tid i skolan och kanske framför allt tiden på Komvux. Valet av narrativ (livsberättelse) som metod kan ses som utmärkt då det enligt Johansson (2005) är sådana som också ger det återberättade vidare mening och skapar en identitet unik för informanten. Detta i sin tur stämmer väl överens med det Goodson (1996) talar om då han menar att det berättade är högst personligt och alltså unikt för varje informant. Genom att sammanställa samt sammanföra flera narrativ (livsberättelser) kan också mönster ses och förhoppningen är att en röd tråd skall ha blivit synlig. Men det är också berättandet och berättelsen i sann narratologisk anda som kommit att synliggöras med hjälp av narrativen (livsberättelserna) eftersom olika kategorier i berättelserna kunnat urskiljas. Tolkningen av det informanterna delgivit i sann hermeneutisk anda har stått som ledljus i undersökningen. Givetvis har min förförståelse som undersökare varit till god hjälp vid tolkningen, eftersom det gjort det informanterna lyfter fram oerhört levande för mig, men inte alltid överensstämmande med förförståelsen, vilket kan ses som lyckosamt då det är detta som för en undersökning framåt.

6.3 Pedagogiska implikationer

Uppsatsens problemformuleringar får sina svar genom det narrativen (livsberättelserna) berättar. Studier i vuxen ålder bidrar i högsta grad till att en ny syn på såväl sig själv som människa kommer till, som att kunskap är något som är till nytta för människan resten av livet. Det är också tydligt att denna kunskap aldrig blir färdig utan ständigt är i progression, vilket studierna i vuxen ålder fått informanterna att uppmärksamma och glädjas över. Den nya synen på sig själva har i flera fall lett till nya arbeten men kanske främst till att de vågat ta steget mot högre studier. Det sistnämnda som något informanterna vid starten av sina vuxenstudier inte trodde var möjligt för just dem, beroende på såväl bristande tro på sig själva

som traditionstyngda förställningar om att arbetarklass inte kan studera vid högskola eller universitet. Informanterna lyfter också fram faktorer som blev betydande först efter att ha studerat som vuxna, faktorer som verkligen också framstår som bestående och användbara i resten av det lärande livet.

Viktigt att ha med sig som pedagog är faktumet att vuxna människor likväl som unga har ett behov av att bli sedda och tagna för vad de i själva verket är och är i lika stort behov av att få beröm, respekt och uppmuntran. Att redan i inledningsskedet av vuxenstudier klargöra dels vad som förväntas av dem som skall studera, dels som en hjälp på vägen lägga ner tid på att klargöra och förklara samt arbeta med hur studieteknik kan bli ett användbart verktyg i viljan att lära. Inte heller det faktum att eget ansvar är ytterst betydelsefullt kan bortses ifrån, detta har inte minst informanternas berättelser vittnat om, hur det höga egna ansvaret fått dem att växa som personer och därmed se sin egen potential. Att ta eget ansvar har för dem skänkt en mognad som sedan blivit bestående och ihågkommet som det som var en betydande beståndsdel i forandet av framtiden. Genom att lyfta dem som inte själv tror sig ha potentialen att på egen hand klara av bemästrandet av ”muren” som hindrar dem från att lyckas, kan nya erfarenheter och klarheter födas. Det är viktigt att förstå hur tron på sig själv som lärande människa också kan bidra med en trygghet i livet för dem som så väl behöver detta för att nå nya mål. Det är också viktigt att genom arbetet med vuxna visa att lärandet är något som fortgår hela livet och därmed visa att det aldrig är för sent att våga börja om och därmed komma längre i livet än vad tidigare varit tanken.

6.4 Fortsatt forskning

Med tanke på den kraftigt begränsade tiden till uppsatsens anspråk föll valet på att endast ta med narrativ (livsberättelser) i skriven form. Det hade varit intressant att ytterligare fördjupa sig i de förträffliga informanternas återgivning av sina upplevelser av vuxenutbildning, men då i form av djupintervjuer. Dessa hade kunnat ge ytterligare tyngd åt det berättade och rollen som undersökare blir också den tillspetsad med möjligheten att både tala med, lyssna på och betrakta de svarande i en intervjusituation. Kunskapen om det informanterna försöker återge kunde med personliga intervjuer gett mer tyngd åt resultaten i uppsatsen. Det hade också varit intressant att i en större studie ha med såväl vuxenstuderande som lärare från Komvux för att

få mer att jämföra sina resultat med och givetvis att få möjligheten att se detta ur mer än ett perspektiv. Flera av informanterna har också lyft fram i sina narrativ (livsberättelser) att de önskat att grund- och gymnasieskolan hade tagit mer nytta av det de mött vid sina vuxenstudier, detta hade också varit intressant att vidare fördjupa sig i. Kanske sammanfört lärare från olika stadier för att på så vis få till ett utbyte av erfarenheter men också för att om möjligt låta fler få möjligheten att se skillnaden och vari skillnaden ligger med att undervisa vuxna människor.

7. Referenser

- Andersson M, (2005). Från distansutbildning till flexibelt lärande: Lindelöf J (red.), *Lärande hela livet – en antologi om lärandets betydelse för utveckling i arbetsliv och samhälle* (ss.195-202). Lund: Studentlitteratur.
- Assarsson L & Sipos – Zackrisson K, (2006). Vuxenstudiers värde i vardagen: Larsson S & Olsson L E (red.), *Om vuxnas studier* (ss. 187-206). Lund: Studentlitteratur.
- Björlin, A. Hörnqvist, B. Raitio, S & Stjärnlöf, S, (1990) *Att utbilda vuxna*. Stockholm: Natur och kultur.
- Denscombe, M, (1998). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- FOU rapport 49 (1984) *Vuxen att lära?*. Skolöverstyrelsen: Liber utbildningsförlaget.
- Goodson, I F, (1996). *Att stärka läsarnas röster. Sex essäer om lärarforskning och lärarforskararbete*. Stockholm: Gotab.
- Hartman, S, (2003). *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*. Falun: Scand Book AB.
- Husén, T, & Härnqvist, K, (2000). *Begåvningsreserven; En återblick på ett halvsekels forskning och debatt*. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Hård af Segerstad, H, Klasson, A & Tebelius, U, (1996). *Vuxenpedagogik; att iscensätta vuxnas lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, A, (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kjørup, S, (2009). *Människovetenskaperna – Problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S, (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S, (1996). Vardagstänkande och vuxenstudier: Ellerström, P-E, Gustavsson, B & Larsson, S. (red.) *Livslångt lärande* (ss.9-28). Lund: Studentlitteratur.

Lindahl, C, Mellberg T & Svensson I, (2005). Flexibel medborgerlig bildning – en utmaning för folkhögskolor och studieförbund: Lindelöf J (red.), *Lärande hela livet – en antologi om lärandets betydelse för utveckling i arbetsliv och samhälle* (ss.17-27). Lund: Studentlitteratur.

Murphy, M, (2001). *A challenge to change. Adults Learning*

Patel, R. Davidson, B (2003) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Regeringens proposition. Prop 2000/01:72. *Vuxnas lärande och utveckling av vuxenutbildningen*. Stockholm.

SOU 1999:141. *Från kunskapslyftet till en strategi för livslångt lärande*. Utbildningsdepartementet Kunskapslyftskommittén.

Stolare, M, (2009). ABF i Munkfors: En aktör i det lokala utbudet av studier: Högman A-K & Stolare M (red.). *I lärandets gränsland – formella, icke-formella och informella studier igår och idag* (ss.173-191). Hedemora: Gidlunds förlag

Trost, J, (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Thång, P-O, (2006). *Vuxenutbildningens framväxt*: Larsson S & Olsson L E (red.). *Om vuxnas studier* (ss.17-43). Lund: Studentlitteratur.

7.1 Elektroniska källor

(Vetenskapsrådet, 2011, God forskningsed - tillgänglig 2011-11 21)

<http://www.vr.se/download/18.3a36c20d133af0c12958000491/God+forskningsed+2011.1.pdf>

(Salin, S, (2010) - tillgänglig 2011-11-28)

<http://www.lararnashistoria.se/article/vuxenutbildningen>

http://www.komvuxutbildningar.se/Om_att_studera_paa_komvux_vuxenutbildning_d653.html (tillgänglig 2011-12-01)

Hej

Med anledning av att jag snart är färdig med min lärarutbildning skall ett examensarbete utföras. Detta i form av en uppsats med tydliga vetenskapliga och forskarliknande inslag. Eftersom min egen grund till stor del lades vid Komvux i Klippan har tankarna rörande vad detta examensarbete skall handla om växt fram successivt. Till min hjälp i detta arbete hade jag behövt DIG!!! Examensarbetet har sin utgångspunkt i något som inom vetenskapen kallas narrativa berättelser eller livsberättelser. Med detta menas att ett antal personer blir intervjuade (muntligt eller som här via text) och får på detta sätt berätta kring de frågor som i arbetet är aktuella att få besvarade. I mitt examensarbete kommer således frågorna att kretsa kring den tillfrågades tid vid komvux, hur denna påverkat dem som personer både på ett personligt plan men också kunskapsmässigt, hur tiden vid komvux kan ses i ljuset av tidigare upplevelser inom skolans värld och hur synen på skolan förändrats efter genomgången vuxenutbildning. Frågorna jag skulle vilja att DU hjälper mig att besvara följer på kommande sida och det finns plats att besvara på de extra papper jag sänder med, men det är med glädje jag skulle vilja läsa en mer sammanhängande berättelse om hur just DU upplevt det jag frågar efter.

Jag kommer inte att använda någons verkliga namn i uppsatsen, utan kommer att välja ut fiktiva namn på er som svarar, dock är det intressant att veta åldern, då detta kan ha betydelse i jämförelsen av tidigare skolgång och vuxenstudier samt om du är man eller kvinna som besvarar.

Jag hoppas innerligt att DU vill hjälpa mig att ta mig den där sista biten i mål på högskolan genom att medverka i min narrativa undersökning.

Tack på förhand

Susann Ahlberg

Ålder:

Man/Kvinna:

1. Hur upplevde du din tid i grundskolan och gymnasiet? Vad var bra och vad var mindre bra? Fanns det för dig några förebilder i form av lärare eller annan personal?

2. Varför började du studera vid Komvux? Var det ett självklart val eller ej? Vad var dina tankar innan du började där, beskriv dessa.

3. Hur skiljer sig dina tankar rörande din tidigare skolgång och den du mötte på Komvux, beskriv? Har din syn på skolan förändrats? Har din syn på kunskap ändrats?

4. Jag vill att du *utförligt* beskriver din tid vid Komvux.....

5. Har din tid vid Komvux förändrat dig som person? Vad mer än ämneskunskaper har du fått med dig från din tid där?

6. Om du skulle beskriva Komvux med 5 ord, vilka skulle du då använda dig av och varför?

Tusen tack för din medverkan!!!